

Træk af Gjesings historie (19)

Førstelærerens kone fortæller

Fru Kirstine Petersen var gift med Gjesings kendte førstelærer Søren Petersen, som bl.a. har skrevet Gjesingsangen og bogen "Bryndum sogns historie".

Denne artikel bygger på en samtale med Peter Bjerg Poulsen (Radio Syd) i 1976, hvor Kirstine Petersen var 81 år.

Peter Bjerg Poulsen har velvilligt givet tilladelse til, at vi gengiver samtalen

Det miljø og den skole, vi skal høre om, ligger i Gjesing ved Esbjerg i et gammelt landsbysamfund, hvor der nu er højhuse og enfamiliehuse.

Førstelærerens kone, den 81 årige fru Kirstine Petersen, var helt ung, da hun sammen med sin mand, førstelærer Søren Petersen kom til Gjesing for første gang.

Ankomsten til Gjesing

Vi kom hertil i 1922. På det tidspunkt lå skoleferien i august måned, så vi kom til 1. september. I august måned skulle børnene hjælpe til med høsten derhjemme. Lærerne havde ikke så lang ferie, som de har i dag.

Jeg var ikke særlig begejstret for at komme her til Vestjylland. Vi kom fra Fredericia og havde efter den tids forhold en ret moderne lejlighed.

Øde og trist

Men da jeg kom med herud, og så hvordan her så ud - øde og trist var der herude. Der var jo ikke nogen hovedvej. Der var kun den gamle Vardevej, og den var grusbelagt. Og vi spadserede herud fra Esbjerg. Vi var kommet dagen i forvejen og havde logeret os ind i Esbjerg. Min mand tog ud om morgenen for at holde skole, og så kom han og hentede mig om eftermiddagen, og da vi så kom herud, var der låset ind til lejligheden, og vi måtte vente på en nøgle. Så sat-

te vi os ned i haven, og den var tilgroet, for den havde stået tom et stykke tid. Så sagde jeg til min mand: "Det varer ikke længe, før jeg fortrækker herfra. Her får du ikke lov til at beholde mig!"

Lejligheden

Men, vi kom så ind, og lejligheden var meget, meget dårligt vedligeholdt. Der var ikke vand indlagt, der var ingen vask eller udløb, og udenfor stod der en pumpe, en gammeldags pumpe, så vi skulle slæbe alt vandet ind og spildevandet ud, og der var også en ko og en tørrekasse. Inde i den ene stue stod der en stor kalkbalje. Der havde gået en mand, der var ved at reparere nogle huller i væggene, og de var oliemalede i sådan nogle diarréfarver. Jeg syntes, det var rædselsfuldt. Og kakkelovne var der jo også.

Befolkningen

Men efterhånden som vi lærte befolkningen at kende, blev vi jo klar over, at vi i grunden var kommet på det rette sted.

Skoleforholdene

Hvad angik skoleforholdene, så var den nye skole ikke bygget på det tidspunkt. Den blev bygget 1924, og i en anden gammel bygning var der foruden lærerboligen to små klasseværelser. Og imellem de klasseværelser var der en lille smal gang med cementgulv. Og der var knagerækker på hver side,

Fru Kirstine Petersen og Søren Petersen ved deres guldbrillup 19. juli 1970.

på den ene side til de små, og på den anden side til de større.

Der var en lærerinde - og hun havde 1. klasse - frøken Nielsen, som for øvrigt bor her og lever endnu (1976). Og den gang gik de to ældste klasser kun i skole onsdag formiddag fra 7 til 12 om sommeren, fordi de skulle hjælpe hjemme, og så havde min mand jo slået tre klasser sammen: 2. 3. og 4. var

slået sammen i én pulje, og så havde han 5. og 6. i en anden.

Om sommeren gik altså de mellemste klasser hver dag fra 8 til 12, men de ældste gik kun fra 7 til 12 om onsdagen.

Min mand syntes, det var alt for lidt, de ældste børn fik, fordi det tog så lang tid om vinteren at få dem op der, hvor de egentlig skulle være. Så han begyndte at arbejde på, om ikke vi kunne få noget mere skolegang for de store, og da så i 1924 den ny skole blev bygget, så fik de lidt mere skolegang. Så kom de ældste børn til at gå fem dage om ugen fra 8-12, og senere kom de til at gå hele dagen.

Vinterskoleordningen

Vi havde det system, som kun findes i Ribe og Ringkøbing amter, med vinterskoleordning, dvs. fra november til maj, da havde vi en ekstra lærer, og da gik børnene så alle sammen så nær som de yngste i skole i 6 timer hver dag.

De vinterlærere havde vi altid på kost, der var jo ikke nogen andre, der ville tage sig af dem, og de havde ikke råd til at spise ude. Jeg kan huske, at de første vinterlærere fik 140 kroner om måneden på egen kost, og så havde de et lille elendigt værelse, som de opholdt sig i.

Min mand havde altså alle fag. Lærerinden måtte kun have den yngste klasse, fordi hun var ikke fuldt uddannet.

42 børn i klassen

Der var så et tidspunkt, hvor min mand havde 42 af børnene samlet, og der var vist ikke ret mange lærere dag, der ville finde sig i det der, eller ville synes, at de kunne få noget ud af det. Men uden at prale af min mand, så tror jeg nok, at han havde en særlig evne til at få noget ud af det. Nu var børnene jo også mere rolige på det tidspunkt, end børn de er i dag, så de er lettere at få til at arbejde i grup-

per, og det gjorde han jo selvfølgelig. De havde jo ikke alle de mange fag, som de har i dag, men de havde da både dansk og regning, geografi og historie, naturhistorie og biologi, og efterhånden fik de også sprog ind i skolen, men det var først de senere år.

Vestjyderne

Men efterhånden som vi lærte befolkningen at kende, så blev vi jo klar over, at det var en umådelig flink befolkning, som vi kom til at synes meget om.

Man siger om vestjyderne, at man sammenligner dem med et æg, at kommer man først ind igennem skallen, så er man der. Og det viste sig jo, at vi kom igennem skallen, og det resulterede jo i, at vi kom ud til alt, hvad der foregik i Gjesing. Det var lige fra barnedåb og til begravelser, konfirmationer, bryllup og sølvbryllup, alle mulige fester, og så havde de den skik i hvert fald de første mange år, at hver husstand - altså gårdene - de holdt sådan et gilde, ikke i nogen bestemt anledning, bare fordi de sagde, at de skyldte folk, og i stedet for at tage dem hjem i smågrupper, så holdt de det i forsamlingshuset.

Forsamlingshuset

var et samlingssted sammen med skolen. Det var der, der skete noget. Og til de gilder var der op til halvanden hundrede mennesker til spisning, og det har forekommet, at vi har spist flæsketeg tolv aftener i træk. Da blev vi godt nok lidt træt af det efterhånden.

- Følte det ikke som lidt af en belastning, at I skulle i byen hver eneste aften?

- Nej, det følte faktisk ikke som en belastning, for vi havde den skik, at - og det sagde vi fra begyndelsen af, at skal vi med til alt det, der foregår her, så må I finde jer i, at vi går tidligt hjem. For skal

vi op og være friske om morgenen, så er vi nødt til at gå tidlig hjem, og det fandt folk sig i.

Foreningslivet

Der var jo også et foreningsliv her. Min mand var med til at oprette foredragsforeningen, og da vi kom, da var der en meget, meget aktiv ungdomsforening i gang, og den blev min mand straks formand for. Han blev selvfølgelig også formand for foredragsforeningen og mange andre foreninger senere hen.

Han oprettede også en landbrugsfaglig skole og senere en ungdomsskole, og det blev holdt efter den normale skoletid, og så var der faglærere til at undervise, og han havde selv nogle fag også der efter skoletid.

Landsbysamfundet

- Er der ikke noget overraskende i, at et landsbysamfund kan trives og udvikle sig så stærkt lige i nærheden af en storby?

- Jeg tror ikke, at det er det. Det er muligt, at det ville være anderledes i Østjylland, men ikke i Vestjylland. Vi havde nok forbindelse med Esbjerg, det havde vi selvfølgelig, fordi det var det eneste sted, vi kunne handle. Og efterhånden så lærte man jo også en hel del mennesker at kende derinde. Den var jo ikke så stor. Man kunne bedre overskue den, end man kan i dag. Og folk herude fra tog da til Esbjerg til et eller andet, møder og biograf og hvad der nu var. Og vi fik efterhånden en del bekendte derinde, og det var særlig blandt kolleger.

Timetallet i skolen

- Men når man nu fx sammenligner skoleforhold i Esbjerg på det tidspunkt bare fem-seks kilometer herfra, da gik man jo i skole hver dag, og flere timer end her.

Man havde ikke flere timer. Vi havde mange timer her. Vi havde forholdsvis mange timer her, og jeg kan se, at min mand har skrevet her i sin bog noget om, hvor mange timer, man havde her:

Vi havde 6480 timer om året. Det har de ikke i dag. Og vi havde lidt flere timer om året, end de havde inde i Esbjerg. Men så havde vi lagt en længere skoledag, end de havde derinde, og vi havde også flere undervisningsdage, end de havde derinde.

Vi fulgte ikke sommerferien med Esbjerg. Vi havde vores egen sommerferie her. Den lå som sagt der i august måned i de første år. Efterhånden så kom vi jo altså ind under samme forhold som Esbjerg, både med timer og med skoledage og med sommerferie.

"Skallen"

- Vi talte for lidt siden om, at vestjyder har ligesom en skal, som man skal igennem. Hvorfor har de den skal?

Fordi de er lidt mistænksomme overfor folk - altså de vil se deres folk an, inden de antager dem, og det var jo nok mere dengang end i dag. Jeg tror, vestjyderne har forandret sig utroligt meget de år, jeg har kendt dem. Men nu må De huske på, at alle dem jeg snakker om her, de er døde. Der er kun et par stykker tilbage af dem, der var, da vi kom her.

De andre vestjyder her, det er jo børn af de mennesker der, og de var noget anderledes indstillet end den yngre generation. Når der kom nogle fremmede, som de ikke kendte, så skulle de altså undersøges på kryds og tværs, og De kan tro, at vi har været ude for mange undersøgelser både på den ene og den anden måde. Men, altså, vi blev antaget. Og det var altså det, som vi blev så glade for. Det var derfor, at vi blev her.

Konen med koen

En af de første dage, vi var herude, skulle vi ud at proviantere, og der var ikke andre steder end Tarp Brugsforening dengang. Og vi spadserer derop og kommer forbi et lille hus, hvor der gik en gammel kone og græssede med en ko i vejgrøften. Og vi sagde "Goddag!" til hende, og så siger hun.: "Med forlov at spørge, er det dem ny lærerfolk!", sagde hun. "Ja, det var det da!". "Nå, ja, det kan jeg nok tænke!" sagde hun, "for a bønder har jo ikke tid til at gå og spadserer midt om a daw!" Og så fortalte hun os, at hun kom ned i biblioteket og lånte bøger en gang imellem.

Så sagde min mand, at det var hun da velkommen til, og så føjede jeg til, at så kunne hun komme efter skoletid, da fik vi altid en kop kaffe, og så kunne hun få en kop med.

Og næste dag da mødte hun op med et renstrøget forklæde og koen, og den græssede nede i grøften udenfor skolen, og så kom hun ind og fik sin kaffe. Og da vi havde drukket den, så siger min mand: "Det kan være, vi skal gå over på biblioteket og se at finde den her bog?" Og så sagde hun, at det kunne han bare selv gøre, for det skulle være en Morten Korch.

Og da vi så blev alene - nu var jeg så på det tidspunkt gravid - og da vi så blev alene, så satte hun et meget stramt ansigt op, og så sagde hun:

"Ved du, hvad de siger?". "Nej, det vidste jeg da ikke!". "De siger, du skal ha' en bette!". "Nå!" sagde jeg, "Gør de det?". "Ja, passer det?" sagde hun. "Ja!" sagde jeg, "Det passer da!".

"Hvor længe har I været gift?". "Ja, vi har da været gift i to et halvt år!". "Nå...!" sagde hun. Så blev hun formildet, og vi blev for øvrigt da ret gode venner efterhånden.

Moral

- Mødte man ofte denne stærke og markante indstilling til, hvad man må og ikke må?

- Uh! I allerhøjeste grad! Det var en skandale, hvis det skete i en familie, det var det bestemt. Og hun troede selvfølgelig, at vi lige var blevet gift, og så kom jeg i den tilstand der!

- Men kunne man så gøre indvendinger mod den indstilling og prøve at forklare folk, at der var måske andre løsninger?

- Det tror jeg ikke, var let den gang. Det var det ikke! Nu havde vi ikke mange tilfælde af den slags, bestemt ikke. Jeg har kun oplevet et par stykker, og de var meget ulykkelige. Ellers tror jeg, at det var omsonst at snakke med folk om det dengang. Det kan godt være, min egen indstilling var ligesådan. - Det tror jeg nok!

- Hvordan skal man så bedømme det, når man nu sidder med bagklogskab og kigger tilbage?

- Ja, men jeg tror, at hele indstillingen var sådan dengang, ikke alene herude, men også andre steder, altså det var en skam i bedre familier - og det *var* bedre familier, der boede herude.

Hvis vi tænker på lærere, så var det da en frygtelig skandale. Det var det da. Hvis en lærer kom med sin kone, og hun gik i den tilstand der, ja så tror jeg ikke, de havde taget ham, og derfor var det måske godt, at de ikke så mig på forhånd, for jeg var ikke med herude. Men i dag, da tager men jo ikke hensyn til det, selv om en lærerinde kommer i den situation, og efter min mening, så - det er en privat sag, mener jeg. Men det var det bestemt ikke dengang.

Folk dumpede ind

Og nu var skolen jo - det blev efterhånden sådan et sted, hvor folk

dumpede ind og snakkede om et eller andet. Der kom så mange og gerne ville have et eller andet råd af min mand og snakke om tingene, og De kan tro, at jeg har serveret kaffe, ja, i litervis i de år. Og på anden måde til hverdag som sagt, altså ikke med selskabelighed i den forstand, det havde vi selvfølgelig også noget af, men De ved - sådan de her, der kommer ind og skal lige have en kop kaffe og en snak - ikke, og så var min mand jo der formand for både Ungdomsforening og Foredragsforening og andre foreninger.

Foredragsholderne

Da havde vi jo den ordning, at foredragsholderen altid kom hos os og spiste til aften for at vi kunne få en snak med ham og sådan blive kendt med ham, og det var meget hyggeligt. På den måde har vi haft et utal af besøgende.

Snakken

- Hvad snakkede I om, når nu I mødtes igen og igen rundt omkring på gårdene?

- Ja, hvad snakkede vi om? - selvfølgelig om mange ting. Hvis et gilde blev holdt derhjemme, så havde de jo den skik, at - når vi havde spist - mændene sad i den ene stue, og damerne i den anden, og hvad damerne - ja, hvad de snakkede om - om deres børn og hvad de nu oplevede i det daglige sådan, og det var jo også interesse-rede mennesker.

Vi kunne godt snakke om andre ting, og så spillede de kort - og det gør de den dag i dag. Så snart de er færdige med at spise, så farer de jo i kortene med det samme. Og nu er jeg altså ikke kortspiller, så jeg har aldrig spillet kort, jeg forstår ikke at spille kort, men jeg har ikke noget imod det, og jeg synes det er udmærket underholdning, når man er så mange samlet. Det er jo ikke til at snakke sammen i sådan en stor flok og få noget ud af det.

Gjesing gamle skole og forsamlingshus, der lå ved den nuværende rundkørsel ved Gjesingcentret.
Tegningen er af Erling Juhl, søn af Kirstine Petersen og Søren Petersen.

Ingen standsforskel!

- Nu skete der jo mange ting gennem tiden i 20'erne og 30'erne politisk. Var det også noget, der var med i de samtaler?

- Folk herude var jo bønder, landmænd de fleste af dem. Men jeg vil ikke sige, at der nogen sinde var nogen politisk fejde herude, selv om også der var andre, der havde en anden mening. Og det var selvfølgelig - og da kan jeg da godt sige, at os nede i skolen havde lidt anden - nu har vi aldrig blandet os meget i politik, men man skal selvfølgelig finde sin mening om, hvem man skal stemme på. Men der var aldrig tale om - jeg mærkede aldrig noget med, at der var politiske uenigheder. For de fleste af dem, det var jo venstremænd herude, og så som sagt var der selvfølgelig nogen andre, som ikke var landmænd. De havde måske en anden politisk opfattelse.

Sammenholdet

Men da vil jeg lige tilføje, at det der egentlig tog os meget, det var det sammenhold, at når der var noget, så var arbejderen med til festerne lige så vel som de store gårdmænd. Der var ikke nogen standsforskel. Og nu kom jeg fra Vendsyssel, hvor der var meget stor standsforskel., og min mand kom fra Østkysten, ved Kolding,

hvor der også var meget standsforskel. Der kunne husmænd og gårdmænd jo ikke komme sammen, men her kom de alle sammen, og det gør de den dag i dag.

Det store ved vestjyderne

- Det var ikke sådan, at der var enkelte, som var udelukket fra det fællesskab?

- Nej, hvis de var det, så var det deres egen skyld. Det var jo ikke fordi, at man så ned på dem, absolut ikke. Nu var der selvfølgelig ikke så forfærdelig mange huse. Det var jo mest gårde. Men jeg har aldrig mærket, at nogen så ned på andre. Og det synes jeg, er det store ved Vestjylland og ved vestjyderne, for det finder man ikke ret mange andre steder.

Skolen under krigen

- Under krigen, da var der helt særlige forhold her på skolen i Gjesing.

- Ja, det kan De tro, der var. Det første, der skete en af de første dage, efter at tyskerne havde besat lufthavnen herude - Der var en lille lærerindelejlighed, som blev indrettet, da den anden skole blev bygget - og den beslaglagde tyskerne en af de første dage, de var her, til noget telefonvæsen. Og det var så den lejlighed, som vinterlærerne i sin tid havde brugt.

tenen. Og det fortsatte vi altså med de to år, vi var derovre.

Forsamlingshuset besat

Nogen tid efter blev hele forsamlingshuset besat, og i 1943, den første maj, da tog de hele den nye afdeling. Der var efterhånden blevet bygget et klasseværelse mere til. Så nu var der altså tre klasseværelser derovre. Da havde vi dem jo på nær hold. Det var meget ubehageligt, fordi de prøvede jo på at indynde sig hos os, og ville gerne snakke med os, og vi var jo ret afvisende.

Da måtte vi flytte ned i det lille lokale i den gamle bygning der, og holdt skole der fra klokken otte om morgenen til klokken seks om aftenen med skiftende hold.

Vagtposter

Og vi havde det sådan, at vi kunne ikke gå udenfor en dør, uden vi blev undersøgt. Hvis jeg skulle ind til byen, og jeg havde en taske med, så blev den undersøgt inden jeg tog derind, og den blev undersøgt, når jeg kom hjem.

Og vi havde hele dagen igennem en vagtpost gående udenfor vores vinduer, og om natten havde vi det udenfor vores soveværelsesvinduer.

Og på det tidspunkt havde vi altså ikke træk og slip inde i huset, men derimod tre rum bagom - med tremmer for - De ved. Det ene var for læreren, og de to var for børnene, og hver gang, vi skulle derud, da havde vi en vagt udenfor.

Sat ud af lærerboligen

Første december samme år blev vi sat ud af lærerboligen og måtte flytte over hos Holger Hansen på den anden side af Stormgade.

Og på modsatte side, der lå der en gård. Den havde hans bror Ejner Hansen, og her blev indrette et lokale i laden, hvor der også blev holdt skole fra klokke otte om morgenen til klokken seks om af-

Gjesing i dag

- Hvis vi nu pludselig springer frem og ser på tingene i dag, hvordan er det så at se, at det landsbysamfund, der var dengang, det er faktisk blevet afløst af noget helt andet?

- Ja, på en måde, så synes jeg, det er synd, at landsbysamfundene forsvinder, men jeg befinder mig godt i det samfund, vi har i dag, og jeg tror i grunden, at de, der er tilbage af gjesingborgerne, også gør det, fordi tiden har jo forandret sig meget, og vi selv forandrer os.

Det er ganske vist kommet hurtigt, men vi har alligevel vænnet os lidt til det. Og jeg må sige for mit vedkommende, at i dag da er jeg glad for det samfund, der er nu. Da ville jeg ikke have brudt mig om at bo herude, hvis der havde været øde og som der var dengang. Der var jo noget imellem gårdene. Det var jo ikke sådan, at vi var så tæt pakket, som vi er nu. Det ville jeg ikke have brudt mig om.

Kontakt mellem skole og forældre

Men hvis jeg havde været i arbejde, så ville jeg have været ked af det - af det samfund her. Så ville jeg have ønsket det gamle landsbysamfund. Absolut.

Fordi, det var noget ganske andet - altså den kontakt, læreren havde med forældrene, den eksistere jo ikke mere, og vil aldrig komme til at eksistere.

- Nej, vi kan vel ikke engang genskabe det, selv om vi prøvede?

- Nej. Det kan umuligt gennemføres. Men jeg vil bare sige, at både børn og forældre og lærere, de går glip af en kolossal masse, som vi andre har oplevet. Det gør de!

Poul Højbak

Serien
"Træk af Gjesings historie"
fortsætter.

Eventuelle henvendelser til

Poul Højbak
Ulvevej 62, 1. th.
Tlf. 7515 8945
E-mail:
Poulhojbak@mail.tele.dk

Træk af Gjesings historie (20)

Glimt af folkeskolen 1700-1900

- Med særlig fokus på landdistrikterne og Bryndum sogn

Af Poul Højbak

I Danmark har vi haft en historisk udvikling uden voldsomme revolutioner. Det skyldes nok ikke mindst, at der hos magthavere og overklasse har hersket en fremsynethed med hensyn til at udvikle og uddanne almue og landboere.

I det følgende skal det vises, at i landdistrikterne kom den boglige dannelse "iklædt bondeklæder". Det skyldes i høj grad, at den mest udbredte undervisertype i lange tider var sædedegnen, som havde rod i landbokulturen og derfor "talte samme sprog" som sine elever.

Ideer om undervisning

Op gennem tiden har forskellige instanser, strømninger og bevægelser gjort en indsats for at højne uddannelsesniveaet i befolkningen. De har haft forskellige målsætninger for bestræbelserne, men de har været enige om, at målene ikke kunne nås uden kundskaber:

- Pietismen ønskede at vække den enkelte til et bevidst kristenliv.
- Enevældens hovedmål var at indskærpe menigmand lydighed.
- I oplysningstiden arbejdede man for at gøre bonden og almuens tjenlig til at tage del i landets styre.
- Bevægelserne omkring Grundtvig og Kold ville væk fra terperiet til fordel for "det levende ord".

På hver deres måde har disse og andre fænomener og bevægelser ydet deres bidrag til udviklingen af den danske folkeskole.

Pietismen og enevælden omkring 1700

Som ovenfor nævnt gjorde den religiøse bevægelse pietismen en stor indsats for undervisning af de dårligst stillede. Man ønskede at vække den enkelte til et bevidst kristenliv, at børn og unge blev bibragt "den rette saliggørende

kundskab". Dette mål kunne ikke nås, hvis børnene ikke kunne læse. Fattigloven af 1708 krævede skoler i alle landets sogne, men loven fik kun få praktiske følger. Men godsejere (bl.a. Frederik 4.s søskende) organiserede skoler på deres godser, og kongen selv oprettede 240 skoler på ryttergodserne (omkring 1720).

Målsætningen var dels at "plante ungdommen i den sande kristendom og guds frygt" (Pietismens krav om barnlig fromhed og tillid til Gud), dels at "lære børnene det, hvormed de i sin tid kunne tjene deres konge og fædreland" (Enevældens ønske om at indskærpe menigmand lydighed).

Skrivning og regning skulle kun læres af de børn, hvis forældre ville betale ekstra for det, og under forudsætning af, at læreren magtede opgaven.

Oplysningstiden

I slutningen af 1700-tallet indså nogle fremsynede mænd, at almuens og den danske bonde, der var blevet fri for stavnsbåndet, også skulle også have oplysning for at kunne tage del i rigets styre. Ud fra denne tanke skabtes »Loven om Folkeskolen 1814«. Denne lov har skabt betingelser for skolens udvikling i de følgende 100 år.

Tre slags undervisere

Christian 6.s skolelove fra 1739 omtaler tre slags undervisere: degne, skoleholdere og omgangslærere.

Degnen var kirkelige embedsmænd med en akademisk uddannelse. Han skulle holde børneskole i degneboligen. Desuden skulle han lede sangen i kirken, sørge for, at der blev ringet med kirkeklokkerne og i øvrigt påse, at kirken var i orden.

Skoleholderen (blandt folk kaldt "sædedegn" fordi han boede fast i landsbyen) skulle undervise ude i sognene. Han skulle være "en duelig bondekarl."

Omgangslæreren (populært kaldt "løbedegn" fordi han underviste rundt omkring) skulle arbejde på tyndt befolkede steder i sognene. Det var oftest studenter eller store børn m ringe uddannelse. Latinskolen i Varde har (indtil den blev nedlagt i 1740) sendt mange af sine disciple her til enen. De blev ikke særlig populære i befolkningen, da de som regel passede deres arbejde dårligt.

Sædedegnen

skulle være "en gudfrygtig og skikkelig karl, som er duelig til at informere og kan skrive temmelig godt, men regner kun lidt", at han skulle "lære børnene ordene, som står i deres katekismus."

For at blive ansat, skulle han aflægge prøve for provsten og sognepræsten. Man så ofte, at han forbedrede sine kundskaber ved selvstændig læsning og undervisning hos præsterne.

Boglig dannelse iklædt bondeklæder

Sædedegnen, der ofte var håndværker eller husmand, var en mand af folket, som i sin indstilling og tankegang hørte hjemme i elevens omgangskreds. Derved undgik skolevæsenet at blive opfattet som et pres fra myndighederne, men i stedet som en del af folkets verden. Man kan sige, at i stedet for at påtvinge bondesamfundet overklassens levevis, trængte den boglige dannelse ind i almuens rækker iklædt bondeklæder, og skolen blev en del af landsbybefolkningens liv. Adskillige af disse lærere erstattede hvad de manglede i boglig uddannelse med solid menneskelig erfaring.

Gejstligheden og landbokulturen

Præsten har spillet en umådelig rolle på den danske folkeskole helt frem til 1933, hvor det præstelige tilsyn med skolerne afskaffedes og erstattedes med forældreråd og amtskonsulenter.

Sognepræsten var både gejstlig og civil embedsmand og som regel den højest uddannede i sognet, og han skulle holde løbende kontrol med den lokale skole. Han skulle selv som landmand drive en gård og var naturligt interesseret i at følge med udviklingen. Ofte lærte han bønderne nye landbrugsmetoder.

En bondedrengs opdragelse o. 1780

Der forekom også modsætninger mellem præstens boglige dannelse og landbokulturen. For eksempel skildrer en samtidig præst, P. C.

Steenwinkel i Svendborg, med nogen ensidighed en bondedrengs opdragelse o. 1780 således: „Barnets første udflugt er på fælleden for at vogte gæs og af dårlige legekammerater lære råheder, grovheder, eder og skældsord samt selvrådighed. Når moderen ikke længere kan ave det, og det ikke længere hjælper at kyse det med bussemanden eller præsten, bringes det til skolen, med hvilken man længe har truet det. I to-tre vintre lærer det at stamme ordene i en katekismus, og nu er det stort nok til at køre plov. Så tages det ud af skolen og siger læsningen far vel, henbringer tiden i slid og tankeløshed, indtil det „skal til“ (dvs. gå til præsten). Nu er der atter jammer, thi præsten er streng. ... ”

Degnestanden

(som blev nævnt i Christian 6.s skolelove fra 1739) med dens latinske dannelse forsvandt i landsbyerne med skolelovene efter 1800 og erstattedes af skoleholderne, der var ikke-akademisk uddannede og som var groet af den gamle landbokultur.

Degnen som kulturelt midtpunkt

Sædedegnene blev mange steder et kulturelt midtpunkt på sin egn. De bidrog til at føre nye ideer ind i landbosamfundet og blev derved en central faktor i befolkningens dagligliv. De praktiserede oplysningstidens tanker om viden og almennytte som særlig værdifulde egenskaber.

Det hedder fx: "Byens unge karle samles om aftenen hos skoleholderen, hvor de skriver, regner og læser gode almueskrifter."

Hvad undervistes der i?

I begyndelsen læsning og religion. Senere kom regning, skrivning og sang med.

Hjælpemidler og lokaleforhold

Bogbestanden bestod ofte af Ny Testamente og nogle katekismus-bøger. Disse bøger var ofte eneste grundlag for undervisningen i stavning og læsning. Af og til lyder det, at der var "ingen bog af nogen slags", og "Der savnes vægtavler og tavler til børnenes brug". Gik det højt, brugte man tillige ABC-bogen og måske af og til en avis.

Bygninger og inventar var ofte i slet stand. Skolerne var i lang tid bindingsværk med lerklining, og vejr og vind for hårdt frem mod dem. "Gulvet er af ler og fugtigt. Vinduerne er små og mådelige. Åben kakkellovn er der og mådelig indretning og vedligeholdelsen er yderst mådelig. Til alt dette er og skolestuen i mine tanker vel liden."

Møblementet bestod i almindelighed af borde og bænke rammet ned i gulvet på pæle. En del skoleholdere brugte skolestuen som magasin eller opholdssted for høns og duer.

Skoleholderens indtægt

Skoleholderne havde "et levebrød, hvor de dagligen må savne det nødtørftigste til deres og families underholdning". De er om sommeren "nødt til ved deres hænder arbejde at fortjene føden" for ikke "fast sidde og crepere".

Der taltes også om skoleholdere, der øgede deres kummerlige indtægt ved at brænde brændevin og holde smugkro for bønderne.

Præstens magt

Præsten havde ofte stor magt over de ustuderede skoleholdere, ikke mindst fordi disse blev ansat efter prøve hos provst og præst. Tillige fik skoleholderen ofte sin undervisning af præsten.

Seminarier i begyndelsen af 1800-tallet

En stor del af de seminarier, der oprettedes i begyndelsen af 1800-tallet blev startet af præster, og undervisningen foregik rundt omkring på præstegårdene. I året 1816 blev der færdiguddannet 80 lærere på seminarier i hele landet. I 1811 var 275 skoleholdere i Ribe stift på efteruddannelseskursus.

Efter 1814-loven hed underviseren ikke længere "degn" eller "skoleholder", men "skolelærer".

I 1867 var der i alt ca. 3000 lærere i landdistrikterne, heraf var 88 % seminarieuddannede. Disse lærere underviste ca. 200.000 børn.

Skolevejene

Provst Svitzer i Varde skrev allerede i 1735: »Den nye lov kan ikke gennemføres i Vestjylland som andre steder i landet, fordi børnene på grund af sognenes store udstrækning ville få for lang skolevej, og fordi de forår, sommer og efterår ikke kan undværes til arbejdet hjemme i marken. I mange sogne er forældrene i lang tid på havet, og børnene må passe huset. En regelmæssig skolegang ville derfor blive til mere besværing end nytte«.

Skolehusets beskaffenhed

Det hedder et sted: „at skolestuen fandtes så aldeles forfalden, at børnene ikke kunne være der med sikkerhed for ikke at falde ned, og at skolelæreren ikke uden fare for at falde ned fra en stol, som han selv har taget ud af sin stue, kunne sidde på sin plads, hvorfor kommissionen besluttede, at skolegangen skulle udsættes indtil næste torsdag, og at gulvet forinden den tid skulle jævnes".

"Gulvet er af ler og fugtigt. Vinduerne er små og mådelige. Åben kakkelovn er der og mådelig indretning. Det hele ligesom og vedligeholdelsen er yderst mådelig. Til alt dette er og skolestuen i mine tanker vel liden".

I almindelighed var gulvene af ler eller sten, og møblementet bestod af borde og bænke rammet ned i gulvet på pæle. Til disse hindringer for undervisningen kom, at en del skoleholdere og degne brugte skolestuen som magasin eller opholdssted for høns og duer.

Forsømmelser

Den alvorligste hæmsko for undervisningen var imidlertid det store antal forsømmelser, der var almindeligt i den tids skoler. „Også i disse skoler har forsømmelserne været meget for store, og bør de standses ved alvorlig overholdelse af reglementet", skrev biskop Munter om et par skoler, hvor kendsgerningerne viste, at af 44 skolepligtige børn var der 11, som aldrig mødte, og 5, som kun sjældent viste sig.

Adskillige steder viser forsømmelseslisterne, at det var almindeligt, at halvdelen af børnene udeblev. Det havde mange årsager, blandt andet lange og ufremkommelige skoleveje. „Ingen af børnene går til skole formedelst vejens besværlighed". Den „er upassabel for børnene om vinteren i tøj- og regnvej formedelst store vande af åer og så yderlig slet, at det er plat umuligt for børnene at komme til skolen undtagen de lange sommerdage og i stærk frost om vinteren".

Ud at tjene

En anden hindring for børnenes skolegang var, at mange børn fra de var 6-8 år måtte „ud at tjene for at erholde føden og stundom lidt til klæder til hjælp for vinteren", og andre „behøves til forældrenes tjeneste til deres avlings og besætnings tilsyn".

Over for de fænomener hjalp det ikke, at „skolen ligger så belejlig, at børnene uden at klage over for lang skolevej meget vel kan søge den". Selv om „de fleste skolebørn har ikke over en kvart mil til skolen, og vejen er over grønne marker og ikke besværlig", var forsømmelserne store. Det var vigtigere, at arbejdet på gårdene blev gjort, end at børnene søgte skolen.

Selve skolearbejdet vanskeliggjordes for læreren, fordi han skulle undervise alle aldersklasser under ét.

Skoler i Bryndum og Gjesing

I 1749 blev det vedtaget, at der skulle oprettes to skoler her i sognet: en hovedskole i Bryndum, hvor degnen skulle undervise, og en biskole i Gjesing, hvor en vinterskolelærer skulle tage sig af undervisningen i nogle måneder om vinteren "fra rugen er sået og fæet bindes ind til høveder og plove tages ud igen".

Efter den nye lov skulle børnene ikke blot undervises i religion, men også i læsning, skrivning og regning. Beboerne skulle selv sørge for kost, løn og logi til vinterlæreren, og undervisningen foregik i en lejet stue.

Bryndums første skole 1749

har formentlig ligget på hjørnet af Præstevangen og Bryndumvej, og den har set ud som følger: "Otte-ti fag af god bondebygning, dog med større loftshøjde end i almindelige bondehuse, med stolper og fodstykker af eg, det øvrige tømmer af fyr, klinede vægge og halmtag. Der skulle være stald for to køer og nogle får og rum til foder. Skolestuen skal være så stor, at alle til skolen hørende børn bekvemt kan rummes i den, og ved et lavt skillerum delt i en afdeling for piger og en for drenge. Ved hvert skolehus skulle være brønd og kålhav".

Da en del af degnens løn var udbyttet af 2 køer, får og kålhav, skulle der til skolen høre et græsningssareal.

Skolen betjente også børnene fra Forum, Forumlund, Fuglbæk og Astrup.

Beskrivelse af Bryndum skole 1750

Biskoppen og præsten visiterede med mellemrum skolen for at høre, om eleverne kunne det, de skulle, det vil primært sige katekismen.

Fra 1746-76 var Albert Hieronimussen Klagenberg præst i Bryndum. Ved biskoppens visitats i 1750 "prædikede præsten skikkelig om Guds i Kristus åbenbarede nåde". "Ungdommen svarede kun mådeligt". Årsagen var formodentlig, "at der ikke i sognet er holdt ordentlig skole, som ske burde, på grund af adskillige vanskeligheder, som dog nu håbes at være til ende, så sognepræsten har med des større nidkærhed lovet at drive på med ungdommens undervisning".

Degnen, stud. Thomas Høberg, berettedes at være god og hans skolehold upåklageligt. I 1762 var degnen 85 år og "forestod skolen med eksemplarisk flid. Intet blev klaget, ej heller over menighederne".

Skolehuset i Bryndum 1789

Herredsprovsten meddelte 1789 i sin indberetning at Bryndum skole havde 93 børn, at skolehuset bestod af 4 fag i god stand. Det kunne rumme 40 børn ad gangen. Degneboligen var "skikkelig", og der hørte en liden kålhav til.

Udenfor sognet måtte skolemesteren gå med børnene fra hus til hus, da der ikke fandtes noget skolehus. Til gengæld fik han fri kost. Børnenes skolevej bedømte han som god.

Gjesings første skole 1832

Loven af 1814 krævede, at alle børn kun måtte have en halv mil til skole. Det førte til, at man i Forum og Gjesing opførte skoler i 1832. I Gjesing boede i den ene ende af skolehuset en gammel kone mod som vederlag at fyre i bilæggerovnen. Hun tog sig også af børnene, lagde rent halm i træskoene, tørrede strømper og forbandt småsår.

Terperiet

Kirkens præg på undervisningen var stærk i århundreder. Konfirmationen blev indført 1736. Den havde karakter af en eksamen i kristendommens trossætninger, og uvidende afvistes fra konfirmationen.

Det åndløse terperi i katekismus fortsatte her på stedet helt frem til omkring år 1900, idet præster og lærere da havde en grundtvigsk indstilling. Det samme gjaldt en del af befolkningen, som var blevet påvirket i samme retning ved højskoleophold.

Nye skoler i slutningen af 1800-tallet

I Gjesing kom der i 1886 ny skole og tilhørende lærerbolig til første-læreren.

Det samme skete i Bryndum 1893 og i Forum 1898.

Serien
"Træk af Gjesings historie"
fortsætter

Eventuelle bidrag og
henvendelser
til

Poul Højbak
Ulvevej 62, 1. th.
Tlf. 7515 8945

poul@hojbak.dk

Træk af Gjesings historie (21)

Luftangrebet på Esbjerg Flyveplads 27. august 1944

Øjenvidneberetning

Lis Andersen var 12 år, da Esbjerg Flyveplads blev angrebet af allierede fly.

Hun var enebarn og boede sammen med sine forældre, Torpen og Carla Ehlersen, på deres gård, der lå umiddelbart øst for banelinien, vest for den nuværende Sallingsundvej (syd for cykelstien under banelinien).

Familien Ehlersens ejendom blev totalt ødelagt, da banelinien blev ramt af bomber.

Lis Andersen, født Ehlersen, fortæller

Skolegang

Jeg gik i skole med bl.a. Johan Andersen (Se artikel 3 i denne serie) og husker Søren Petersen som en rar lærer. Han var sammen med sin kone Kirstine Petersen med til min konfirmation og til vores bryllup i 1962. Jeg var glad for ham som lærer.

Vi havde også en anden lærer, der hed Henry. Han boede ved Spangsbjerg.

I 1943 overtog tyskerne skolen, og vi blev undervist i Einar Hansens lade. Efter at vores ejendom blev ødelagt, flyttede vi til Torrup, og jeg kom i Grøndal skole.

Krigen

Under krigen tog tyskerne vores gård, men vi fik lov at blive boende. De byggede fire officersbaraker på naboen Jørgen Hansens jord lige op til os, så vi havde dem tæt inde på livet.

Tyskerne opførte sig godt og gav os for eksempel mad til grisene fra deres køkken. De kom med maden i tønder. Mange af dem havde selv børn derhjemme, og når de kom fra orlov, havde de som regel no-

De mindste klasser fra Gjesing Skole ca. 1942

Lis Andersen står (i lys bluse) midt i næstsidste række.
Førstelærer Søren Petersen ses længst til højre (med kasket).
Bag ham står andenlæreren Henry og foran frk. Nielsen.

get med til mig, for eksempel påklædningsdukker.

En dag da tyskerne ville købe æg - eier - misforstod min far dem og sagde: - Ja, det er mig, der ejer gården!

Da jeg engang cyklede til købmanden i Spangsbjerg for at handle ind for min mor, kom jeg til at følges med én af tyskerne. Jeg kan

huske, at jeg var genert over at følges med en tysk soldat.

Desværre havde vi en del tyverier fra danske arbejdere og folk fra Esbjerg. Der var jo mangel på alt, og der forsvandt alt muligt, bl.a. lapperne fra min fars arbejdsbukser, som hang til tørre.

Jeg kan huske den tragiske hændelse, da Gunnar Gregersen og

hans bror fra Sejlstedlund trådte på en mine, og Gunnar mistede en fod og hans bror døde efter nogen tid.

Luftangrebet

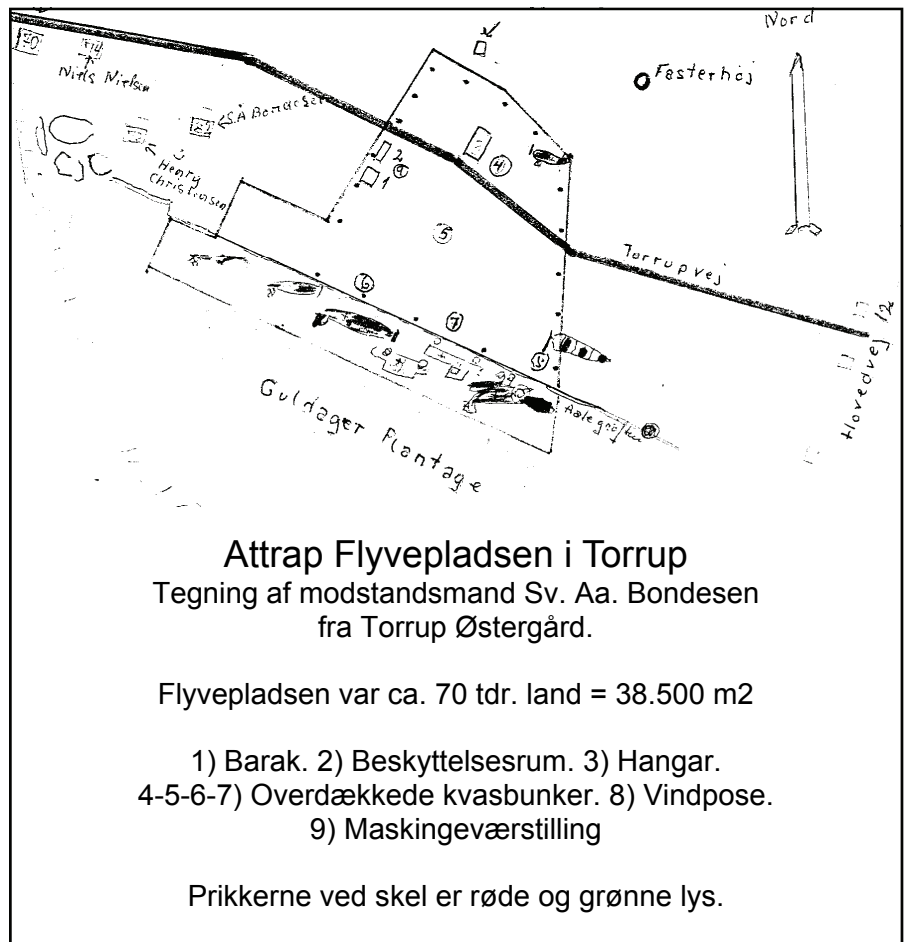
Lis Andersen fortæller, at luftangrebet var en frygtelig oplevelse: Der var høstgilde om aftenen, og min mor var cyklet til bager Søndergaard i Esbjerg efter flødeskum. Jeg legede med Jørgen Hansens søn, da skyderiet begyndte. Far gik på vejen, og vi løb op til ham og fulgtes ned i løbegraven og kom ind i bunkeren. Heldigvis nåede vi ikke at få døren lukket, for så var vi blevet kvalt, da indgangen blev lukket af jord fra et bombenedslag.

Jørgen Hansens søn ville ikke med i bunkeren, men gemte sig i en løbegrav under sin dyne.

Sammen med os var en tysk kvinde og en soldat søgt ind i bunkeren. Jeg kan huske, at kvinden sagde "Donnerwetter!", da bomberne kom tæt på. Soldaten gravede os bagefter fri med sin feltspade.

Sølvbryllupsbillede af
Lis og Verner Andersen
1987

Attrap Flyvepladsen i Torrup Tegning af modstandsmand Sv. Aa. Bondesen fra Torrup Østergård.

Flyvepladsen var ca. 70 tdr. land = 38.500 m²

- 1) Barak. 2) Beskyttelsesrum. 3) Hangar.
4-5-6-7) Overdækkede kvasbunker. 8) Vindpose.
9) Maskingeværstilling

Prikkerne ved skel er røde og grønne lys.

Da vi kom ud, så vi, at vores ejendom næsten var knust: Ikke et vindue eller en dør var hel, taget var faldet ned og gardinerne flagrede. Jeg syntes, at min far lignede en mand på 80 år, da han bad mig følge med nogle naboer til en anden gård.

Min mor var som sagt i Esbjerg, da angrebet begyndte. De kunne inde i byen høre bragene, og der regnede også granatsplinter ned. Nogen fortalte min mor, at det var Flyvepladsen, der blev bombet. Naturligvis blev min mor bange for, hvordan det gik familien, mand og barn, og hun trak med cyklen op ad vejen under luftalarmen. Hun mødte min far på vejen, og han fortalte, at jeg var på en anden ejendom.

Følgende interview med Lis Andersens mor kaster lys over livsvilkårene for Lis Andersen og hendes

familie dengang. - Og det viser også lidt om, hvordan børn forholdt sig til krigens tid i 1980:

Interview m. Carla Ehlersen

(Interviewet med Lis Andersens mor er foretaget 1980 af fire børn i 6-7 klasse da Carla Ehlersen var 77 år)

"Carla Ehlersen boede under 2. verdenskrig (40-45), på et lille husmandssted i Gjesing, der arbejdede hun også. Hun var 37 år ved krigens begyndelse.

Hun mærkede ikke, at der var mangel på stof og fodtøj, selv om der var rationeringsmærker på næsten alt.

Brændselsforsyningen var der ikke problemer med, da hun og hendes mand selv havde en skov, som de fældede træer i. Til opvarmningen i stuen havde de en kakkelovn. I køkkenet brugte de et komfur.

Lis Andersen
med sine forældre

De havde ikke brug for benzin, da de ingen bil havde. I marken brugte de redskaber med håndkraft, bl.a. plejl.

Der var mangel på næsten alle fødevarer, da de var rationerede. De varer, som ikke var rationerede, var der stort set ikke mangel på. Man måtte spare på mærkerne og evt. bytte med andre. Det var meget forskelligt, hvad man fik udleveret for mærkerne, da antallet stod på mærket.

Før Danmark kom med i krigen, troede de at man ville komme med.

Carla Ehlersen oplevede d. 9. april ved at der kom flyvere ind over landet og tyske militær-biler på vejene.

Legitimationskortene skulle bruges, når tyske soldater bad om at måtte se dem.

For at skaffe sig oplysninger om krigens gang, lyttede de til den engelske radio (BBC). Carla Ehlersen havde ingen problemer med at lytte til den engelske radio.

De tyske soldater var venlige mod Carla Ehlersen og hendes familie. Tyskerne gav dem også mad, selv om man skulle tro, det var omvendt. Efter krigen havde hun ondt af de tyske soldater. Det var hendes indstilling efter krigen."

(Interview slut!)

Attrap Flyveplads i Torrup

Lis Andersens mand, Verner Andersen, er i besiddelse af en tegning og beskrivelse af en attrap flyveplads i Torrup (Se tegning).

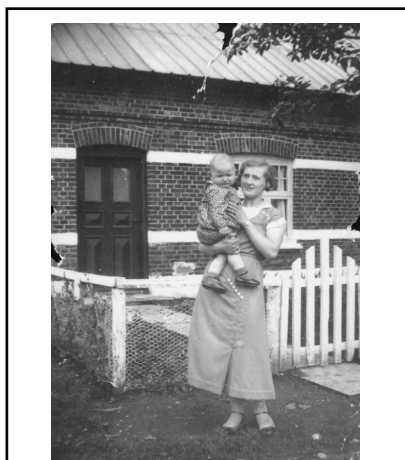
Denne flyveplads var beliggende ved Torrupvej mellem Tarp og Alslev (Nord for Guldager Plantage). Tegning og tekst er af modstandsmand Sv. Aa. Bondesen fra Torrup Østergård. Han var 18-20 år dengang og er død nu.

Sv. Aa. Bondesen skriver:

"Danmark blev besat af værne magten den 9. april 1940. Først på sommeren 1940 begyndte tyskerne at anlægge en attrap-flyveplads på den østlige del af Torrup. Området, der var udmark for 6 gårde, lå i græsmarker mest til afgræsning af ungkreaturer.

Pladsen blev lavet, så det lignede en rigtig militær flyveplads. Formålet var, at hvis Esbjerg Flyveplads skulle bombes, at bomberne blev kastet på attrap-flyvepladsen i Torrup.

Søndag den 27. august 1944 blev Esbjerg Flyveplads bombet af 60 stk. B-17, kaldt for Flyvende fæstninger. Der blev nedkastet 147

Den lille Lis bæres
af sin mors søster Rigmor.
Huset er stuehuset i
Lis' barndomshjem.

tons sprængbomber plus mange hundrede brandbomber. Der blev beskydt af mange jagermaskiner.

Flyvepladsen blev totalt ødelagt, og der kom ikke en flyvemaskine til at starte fra Esbjerg Flyveplads mere."

*(Sv. Aa. Bondesens
beskrivelse slut!)*

Modstandsbevægelsen

Verner Andersen mener, at Sv. Aa. Bondesen som medlem af modstandsbevægelsen underrettede de allierede om attrapflyvepladsen og bl.a. også om De store kanoner, der strandede på Guldager Station, men som skulle til Tirpitzstillingen ved Blåvand. Englænderne ville gerne vide, når de blev stillet op, men kanonerne kom aldrig fra Guldager Station pga. mangel på vogne.

Poul Højbak

Alle fotos i denne artikel er
velvilligt udlånt af
Lis Andersen

Serien
"Træk af Gjesings historie"
fortsætter

Eventuelle bidrag eller
henvendelser
til

Poul Højbak
Ulvevej 62, 1. th.
Tlf. 7515 8945

poul@hojbak.dk

Træk af Gjesings historie (22)

Jørgen Schwartz:

Sådan husker jeg min barndom i Gjesing

Jørgen Schwartz, der er forhenværende souschef på Esbjerg Tekniske Skole (EUC Vest), har glædet os med denne artikel. Jørgen Schwartz har tidligere medvirket i denne serie (nr. 7).

Poul Højbak

Min far

Min far var arbejdsmand og ernærede sig ved alt forefaldende arbejde. Hvis han blev arbejdsløs, skaffede han sig straks andet arbejde - ofte meget dårligt betalt. Jeg kan huske, at jeg - 3 - 4 år - var med ham, da han i en periode harpede grus i en grusgrav lige nord for Tarp by (I dag bor skoleinspektør Amstrup, Vestervangsskolen på stedet).

Grusharvning bestod i, at han med skovl kastede en blanding af sten og sand på et skråtstillet sold, der skilte sten fra sand. Derefter kørte han med trillebør stenene (gruset) i én dyng og sandet i en anden dyng. Betalingen var nogle få ører for hver trillebørfuld han 'producerede'. Jeg hjalp ham med at holde styr på hvor mange børfulde, han skulle have betaling for.

Huset

Huset, vi boede i, var meget dårligt og fugtigt. Det var selvfølgelig kakkelovnsfyret, men svært at varme op, fordi fugten drev ned ad væggene. Der var ikke indlagt el, så belysningen var petroleumslamper. Toiletet var der selvfølgelig heller ikke - vi måtte benytte et udendørs lokum.

Vores møblement bestod af 1 bord, 4 stole, 2 kurvestole og et

skab samt 2 senge. Jeg husker endnu tydeligt, at vi jævnligt måtte have kurvestolene ud for at rengøre dem for svamp mv. Det var sundhedsfarligt at bo der, hvilket da også forårsagede, at min bror, der dengang var spæd pådrog sig en sygdom, som han fik alvorlige men af.

Gjesing

I 1930 flyttede vi til Gjesing - Gl. Vardevej nr. ? Dengang lå der kun

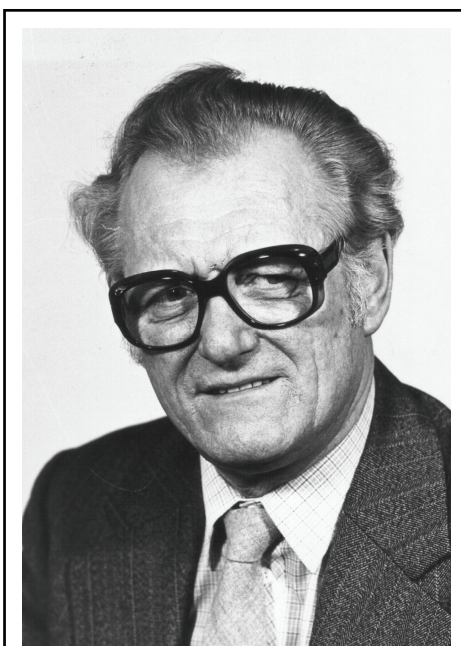
5 huse samt en bondegård på stedet. Gården - der på et tidspunkt nedbrændte og igen blev opført - er nedlagt og udstykket. Det hus, vi flyttede til, var et tofamiliehus, der nu også er nedlagt og der er for få år siden bygget 2 huse her.

Elektrisk lys

Dette hus, hvor ejeren boede i den ene ende af huset, var moderne i forhold til det vi kom fra. - Her var f. eks. elektrisk lys. Jeg mindes, hvor begejstret min mor var for at kunne få lys ved at trykke på en kontakt i stedet for at skulle have petroleumslampen tændt.

Vandpumpe i gården

Huset bestod af stue, soveværelse og køkken samt et lille bryggers, og så havde vi et lille værelse på loftet til rådighed. Der var ikke indlagt vand. Det måtte hentes ved en pumpe i gården. Pumpen bestod af en lang, udhulet træstamme forsynet med en hævert og en pumpe-stang. Pumpen var gravet så langt ned i jorden, at den nåede vandførende lag. Det brugte vand kunne nu hældes i en vask i bryggerset. Herfra løb det ud i en åben rendesten, der førte hen til et hul i jorden i ejerens hønsegård. Når hullet var fyldt, kom ejeren, som for øv-

Jørgen Schwartz

Vandpumpen i gården
Jørgen Schwartz
med sin
lillebror

rigt var en ældre enlig dame, der hed Maren, og tømte hullet med en spand med hvilken hun transporterede vandet hen i den anden ende af hønsegården. En opgave, som hun havde op til flere gange om ugen.

Nye møbler og radio

Vi fik nye møbler. Kurvestolene, som var ædt op af svamp blev skiftet ud med en divan med divantæppe. Bag divanen et vægtæppe, der forestillede et østrigsk bjerglandskab. Vi fik radio. Den var todelt En firkantet modtagerkasse med en tragtformet højttaler ovenpå. (Det varede dog ikke længe, inden vi havde mere moderne radioer med indbygget højttaler.) Der var dog ikke råd til, at min bror og jeg (3 og 5 år) kunne få en seng. Vi sov stadig i sengene hos vore forældre.

Der var en ret stor grund til boligen, og her kunne vi dyrke grøntsager, holde høns og gæs osv. Huslejen var 20 kr. månedlig.

Den nye Vardevej

Min far havde fået mere stabilt arbejde ved gennemførelsen af den nye Vardevej. Hovedvej 12 (nu

Stormgade) - Danmarks mindste hovedvej - gik kun fra Esbjerg til Varde. Anlæggelsen af vejen krævede en bro over jernbanen i Gjesing. Indtil da måtte man ad gammel Vardevej passere jernbanen via en bevogtet overkørsel lige nedenfor broen. Hver gang et tog passerede, måtte ledvogteren ud og sænke bommene. En opgave, han havde både nat og dag. - Men der passerede dog heller ikke så mange tog dengang. Selve vejarbejdet blev for øvrigt udført med skovl, trillebør og tipvogne. Vejen blev indviet i 1934.

Min skolegang.

Jeg gik i Gjesing skole i de 7 år, der dengang var undervisningspligtig. Man gik 2 år i første klasse, 2 år i anden klasse og 3 år i tredje klasse. Det var den vestjyske skoleordning, hvor man gik i skole om sommeren hver anden dag fra kl. 8 -12 og om vinteren hver dag fra kl. 9 -12 og fra kl. 13 -16. I middagspausen kunne børnene gå hjem og spise til middag. Det var almindeligt, at man fik dagens hovedmåltid midt på dagen. Nogle havde dog så langt til skole, at de ikke kunne nå hjem. De boede i f.eks. Kjersing eller Tarp og måtte spise madpakken på skolen.

Om sommeren kunne man blive helt fritaget for at gå i skole, hvis der var brug for børnenes hjælp derhjemme på gårdene. Da jeg kom fra et arbejderhjem, kunne jeg ikke få fri for skolegang om sommeren. Jeg kan dog ikke huske, at nogen af gårdejerne benyttede sig af muligheden.

Skolefrøkenen

Min første skoledag var den 1. maj 1934. Jeg husker denne dag meget tydeligt. Vores skolefrøken hed Kristiane, og jeg syntes straks godt om hende, men havde stor respekt. Man turde simpelthen ikke tale til hende, hvis man ikke var blevet spurgt. Vi startede dagen med at

synge: Nu titte til hinanden de favre blomster små ---

Derefter fik vi udleveret og gennemgået en liste over de ting, vi skulle bede vores forældre om at anskaffe - det drejede sig om en læsebog, OLE BOLE, om en regnebog, og en tavle med griffel, som skulle bruges i undervisningen. Man fik altså ikke, som i dag udleveret undervisningsmaterialer på skolen. Hele skoleforløbet måtte forældrene selv betale. Og selv om en tavle kun kostede 50 øre og en griffel 2 øre, en bog 1 krone osv., kunne det godt være en økonomisk belastning for hjemmene, hvor der var mange børn og indtægterne små.

Den første skoledag sluttede med, at Kristiane læste en historie.

Læsning, regning og sang

Skemaet for første klasse, der jo omfattede 2 årgange, indeholdt faktisk kun læsning og regning og sang. Jeg kan for øvrigt ikke huske, at vi fik udleveret et skema. Det var heller ikke nødvendigt, da vi kun havde Kristiane til alle timerne, og hun bestemte selv, hvad timerne skulle indeholde.

Jeg var meget optaget af at gå i skole - så optaget, at jeg næsten hver dag videregav, hvad jeg lærte i skolen til min 2 år yngre bror, så da han begyndte i skolen, kunne han næsten læse lige så godt som jeg.

Førstelærer Petersen

Efter 2 år forlod jeg første klasse for at begynde i anden klasse. Her fik vi en lærer, der hed Madsen, dog kun om vinteren. Om sommeren havde vi førstelærer Petersen, som i dette halvår kunne bestride både 2. klasse og 3. klasse, da disse klasser jo kun gik i skole hver anden dag.

Det var for øvrigt ikke altid nogen let opgave at være førstelærer på landet dengang. Foruden at under-

vide skulle han passe et lille bibliotek, som var til rådighed for lokalbefolkningen. Han skulle passe skolens fyr, han skulle holde en ret stor have, og så skulle han sørge for, at lokumsspandene blev tømt - ikke et uvæsentligt arbejde, for 40-50 elever kunne hurtigt fylde de spande, der var anbragt i de to aftrædelsessteder, der fandtes bag ved skolen. Endelig kunne læreren også være kirkesanger, og det var en selvfølge, at han deltog i alle de gilder, der blev holdt rundt på gårdene og i forsamlingshuset.

Ro i timerne

I 2. klasse kørte vi videre med de samme fag, dog suppleret med lidt geografi og danmarkshistorie. Jeg husker, at det var meget spændende, at få indblik i denne nye verden. - Vi begyndte også at få lektier for. Men hvis man var meget opmærksom i timerne, kunne man faktisk undgå at skulle arbejde hjemme. Lektierne blev altid grundigt gennemgået af læreren, og lyttede man godt, kunne man huske det til evt. overhøring dagen efter eller senere. Regnestykkerne blev også gennemgået på klassen, og der blev givet nogen tid til løsning heraf. Og var man flittig kunne man nå at regne de stykker, man egentlig skulle have som hjemmeopgave. - På den måde havde jeg næsten aldrig hjemmeopgaver. I dag er det ikke uvæsentligt at bemærke, at der dengang var fuldkommen ro i timerne. Skulle en elev komme til at forstyrre roen, blev han sat i skammekrog eller vist udenfor døren. Det var heller ikke udelukket at læreren tog spanskkrøret i brug. - Og det var en stor skam, som forældrene helst ikke måtte få noget at vide om, og som jo også var ret ubehagelig for eleven. Jeg har dog aldrig haft en sådan oplevelse, men jeg har set, at det har overgået, flere skolekammerater.

Nu er spanskkrøret afskaffet, skammekrogen er afskaffet, og det er

godt, for det tjente sjældent formålet. Jeg har et stærkt indtryk af, at roen i klassen også er afskaffet mange steder, og det er et spørgsmål, om det er af det gode, for indlæring sker formentlig bedst, når eleverne har mulighed for at koncentrere sig. Det er min erfaring fra ca. 40 års virke i den danske undervisningsverden.

3. klasse

Efter 4 års skolegang kom jeg i 3. klasse. Der var ikke noget der hed oprykningseksamen her - alle, der havde gået 4 år i skole kom i 3. klasse, hvor 3 årgange blev undervist samtidig. Det krævede selvfølgelig en særlig pædagogik, men den kunst mestrede lærer Petersen.

Nye skolefag

Det var ikke uden en vis stolthed, man kom et klassetrin op - ikke alene det, men det var jo også skolens afgangsklasse. Her fortsatte vi med fagene læsning og regning, og danmarkshistorie blev der nu gjort en hel del ud af. Bl.a. skulle vi kunne kongerækken udenad (hvad vi så ellers skulle bruge den til senere i livet?).

Geografi og Naturhistorie blev der også gjort mere ud af, men bibelhistorie kom til som nyt og dominerende fag. Vi skulle lære en mængde salmevers udenad. Og jeg forstod ikke rigtig hvorfor. For når de nu var nedskrevet i salmebogen, kunne man jo bare synge fra den. - Jeg skal indrømme, at jeg senere i livet har haft en vis glæde af denne udenadslæren. Kongerækken har jeg da heldigvis for længst glemt.

Udenadslæren

I dag kan jeg ikke lade være med at tænke på, hvor megen tid, der gik med al denne udenadslæren i religion og danmarkshistorie. Den tid, der her blev brugt, kunne med stor fordel have været anvendt på fysik eller udenlandske sprog.

Hovedvej 12
(Stormgade)
Anlægges

Men sådanne fag blev der ikke anvendt så meget som én time på i hele skoleforløbet.

Sangtime

Næsten hver dag sluttede dagen med en sangtime, hvortil læreren spillede violin. Han var ikke den største mester ud i violinkunsten, men det var meget hyggelig. Det var de danske sange, der her blev sunget. Dem skulle vi dog ikke lære udenad, men de blev efterhånden sunget så mange gange, at man kunne huske dem uden brug af sangbog.

Morgenbøn

Hver dag startede med morgenbøn - Fadervor - og når vi forlod skolen om eftermiddagen - eller om sommeren ved middagstid - stillede læreren sig op ved klasseværelsets udgang, og vi forlod lokalet en efter en bukkende for læreren.

Gymnastik

Ind imellem havde vi gymnastik. Det foregik i forsamlingshusets store sal med læreren som instruktør. Der var ikke mulighed for at klæde om, lige som der heller ikke

bagefter var mulighed for at få et bad. Det foregik i det tøj, vi gik og stod i, og læreren stod og kommanderede iført jakkesæt, skjorte og slips. Bag ved skolen lå Gjesing boldbane, men den blev næsten aldrig brugt af skolen. Jeg kan ikke huske, at jeg har spillet fodbold på den indenfor skoletid mere end et par gange. Når jeg tydeligt husker det, er det bl.a. fordi læreren sagde: Nu deler vi klassen op i to hold, der skal spille mod hinanden. Så valgte han to drenge, som så måtte vælge hver sit hold ved at pege de enkelte elever ud. Jeg var altid den sidste, der blev udpeget, fordi jeg ikke duede til at spille fodbold (Indenfor dette område tog jeg senere i livet hævn).

Udflugt

Én gang om året var vi på udflugt. Denne udflugt gik for de mindre årgange til Varde eller til Endrupholm. Senere kom f. eks. Silkeborg med Himmelbjerget med på udflugtslisten. I sidste skoleår kom vi på en 4 dages tur til København. Det var en vældig oplevelse. Vi skulle have boet på Fregatten Jylland (Den ligger i dag i Ebeltoft, men dengang lå den som indkvarteringskib i København).

Af en eller anden grund kom vi ikke til at bo på skibet, men blev indkvarteret på en af byens folkeskoler, hvor vi lå side om side i skolens gymnastiksal. Vi så, hvor kongen boede, vi var i Zoologisk Have på Nationalmuseet osv.

Tandbørstning

To ting står helt tydeligt for mig fra den tur. For det første skulle vi foruden lagner, håndklæder mm have tandbørste og tandpasta med. Jeg havde aldrig ejet en tandbørste og derfor heller ikke haft brug for tandpasta. Nå, men min mor fik købt en tandbørste, hvorimod der ikke også var råd til køb af tandpasta, så hun sagde, om jeg ikke kunne bruge håndsæbe også til tænderne - håndsæbe havde jeg jo alli-

gevel med. Jeg skal indrømme, at det er den eneste gang, jeg har børstet tænder i håndsæbe. - Jeg fik 4 kr. med i lomme-penge. Jeg syntes nu ikke, at jeg kunne tillade mig at bruge alle pengene, så jeg havde 35 øre med hjem igen. (For disse penge kunne jeg selvfølgelig have købt tandpasta).

Juleafslutning

En anden stor årlig begivenhed var sidste skoledag inden jul, Her var klasselokalet pyntet på forskellig måde. Bl.a. havde lærer Petersens drenge Mogens og Erling tegnet et vældigt nisselandskab på tavlen. Der blev læst julehistorier, og der blev selvfølgelig sunget julesalmer. Læreren fik den gave, vi i god tid forinden havde samlet ind til, og vi fik udleveret de julebøger, vi i god tid inden jul gennem læreren havde afgivet bestilling på. Det var f. eks. Børnenes Jul og Ved Julelampens skær. Og vi fik lov til at tage den juleudsmykning, vi havde lavet i nogle timer i december måned, med hjem.

Ud af skolen

I slutningen af 7. skoleår skulle vi gå til konfirmationsforberedelse for at vi kunne blive konfirmeret. Det foregik dels i den dengang nye præstebolig i Bryndum, men også sommetider i V. Nebel Kirke. Bryndum og V. Nebel kirker blev betjent af samme præst - pastor Schmidt (Han var ny præst ved disse kirker, og jeg var på hans første konfirmandhold). Der var ikke offentlig transport til denne konfirmandforberedelse. Det var en selvfølge, at eleverne selv sørgede for transport hvad enten det var til Bryndum eller til V. Nebel, og det foregik altid pr. cykel. Jeg blev konfirmeret i V. Nebel kirke

Jørgen Schwartz 8 år
med sin mor og søskende

efteråret 1940. Og så var jeg - efter datidens målestok - voksen og kom ud at tjene på landet. Jeg ville gerne have været i tømrerlære, men det var der ikke råd til, så jeg fik plads på en gård i Gjesing. Min løn for 1 år var foruden kost og logi 400 kr. Det var selvfølgelig en økonomisk lettelse for mine forældre, at jeg forlod hjemmet, hvor der efterhånden var kommet 6 unger i reden.

Avistur

Jeg var meget aktiv som dreng, og havde forskellige job i min skoletid. Jeg havde f. eks. en daglig avistur på op mod et halv hundrede kilometer det sidste par år, jeg gik i skole. For at klare dette job, der tog 6-7 timer daglig fik jeg fri fra skolen kl. 14, hvor skemaet ellers løb til kl. 16. - Jeg startede så på min cykel ind på Vestkysten, der blev fabrikeret i Kongensgade (Hvor Bog & Ide nu har til huse). Efter at have fået udleveret ca. 150 aviser her startede jeg på min tur ved først at aflevere en stak til min bror Helge, som skulle udbringe dem i Andrup. Dernæst fik min søster Jonna en stak, som hun udleverede til nogle af beboerne i Spangsbjerg. Jeg selv fortsatte turen, der gik over V. Gjesing, Øster Gjesing, Tarp, Bryndum og Forum - i alt skulle jeg 102 steder hver dag, ofte var jeg ikke hjemme før sent på aftenen.

Bydreng

Om søndagen var jeg bydreng for bageren i Tarp. F. eks fik jeg søndag morgen udleveret en stor kurv med rundstykker, og så var det min opgave at sælge dem i Gulddager og omegn. De kostede 5 øre stykket, og jeg var meget populær hos beboerne, som satte stor pris på at få morgenbrødet leveret næsten på sengen. Jeg fik 1 kr. hver gang, der tog ca. 3 timer. Det skete også at jeg om aftenen efter min avistur bragte brød ud til forsamlingshuset i Bryndum eller Gulddager, når der her var bal.

Ekvipering

Siden mit 11. år har jeg selv betalt alt mit tøj, og hvad jeg ellers havde brug for. Jeg betalte f. eks. selv mit konfirmationstøj. Det bestod i et mørkt jakkesæt, hvid skjorte og slips. Desuden sokker med sokkeholdere. - Alt kostede 72 kr. og blev købt i en forretning på hjørnet af Borgergade og Jyllandsgade i Esbjerg. Jeg fik en masse telegrammer til min konfirmation - fra næsten alle steder, jeg kom med aviser. Jeg fik i alt 102 kr. som jeg bl.a. brugte til køb af arbejdstøj og et brugt lommeur, købt hos en marskandiser.

"Mand" i huset

Som den ældste af børneflokkene var mange opgaver lagt på mig, ikke mindst fordi min far var blevet ansat som arbejdsleder ved Ribe amt, og det betød, at han måtte arbejde på forskellige landeveje rundt i amtet. Når hans arbejde lå mindre end 25 km fra hjemmet cyklede han på arbejde hver dag. Dvs. at han ofte tog af sted hjemmefra kl. 4 om morgenen og var ikke hjemme igen før vi børn var kommet i seng, så vi så ham kun om søndagen.

Det skete også, at han arbejdede andre steder i landet, og så måtte han selvfølgelig bo ude, og var så også kun hjemme om søn-

dagen. Jeg måtte så være "mand" i huset med hvad det indebar. - Passe have, sørge for brændsel, hjælpe med indkøb osv.

Smalkost

Der var ikke mange penge at slå til side med i mit barndomshjem. Min fars ret beskedne løn skulle dække alle nødvendige udgifter, da min mor ikke havde arbejde, men skulle gå hjemme og passe børnene. Den gang var det heller almindeligt at kvinder arbejdede udenfor hjemme. Den gris, vi årligt fedede op og de få høns, vi havde, ydede et godt bidrag til den daglige kost, som ellers bestod af sukermadder og ostemadder. Til middag fik vi dog altid 2 retter mad, der dog var domineret af kartofler, som næsten ingenting kostede. Derudover kunne vi ofte få billige, ja endog gratis fisk. Den gang var baksuld ikke en mere eller mindre festspise som nu om dage. Da var det en næsten daglig fornødenhed.

Tandlægeregningen

En lille begivenhed, som godt beskriver min families økonomi. Da jeg var 12 år fik jeg en ualmindelig slem tandpine. Min far, der havde haft gebis siden sine unge dage holdt på, at jeg skulle ind til lægen og få tanden rykket ud, selv om jeg i øvrigt havde flotte tænder (de fleste har jeg endnu i dag). - Min mor tog mig med til lægen. Han kiggede på tanden og sagde, at det ville være synd at rykke den ud og anbefalede, at vi tog til en tandlæge. Efter lang betænkningstid besluttede min mor at følge lægens råd. Så vi tog ned til tandlæge Rand i Kirkegade. - Han kiggede på tanden og konstaterede at der skulle en rodbehandling til. Min mor spurgte forsigtigt, hvor meget det ville koste, og han svarede: et sted mellem 10 og 15 kr. Det blev efter megen betænkning accepteret af mor. En rodbehandling den gang betød 4 tandlægebesøg, og det var

ret pinefuldt. Jeg tog selvfølgelig cyklen fra Gjesing og ind til tandlægen hver gang.

Da jeg skulle ind til tandlægen næstsidste gang, bad min mor mig om at få en regning med hjem. Det fik jeg. Den lød på 14 kr. Heraf var der cement for 3 kr. Jeg kan huske, at min far blev meget vred over denne regning. Navnlig var han fortørnet over, at den smule cement, der var stoppet i min tand kunne koste så meget. For det beløb kunne han købe flere sække cement. Min mor tog mere seriøs på sagen. Hun sagde: Når du nu kommer ind til tandlægen sidste gang, så spørg ham, om han ikke skal have en gås til Mortensaften, for så kunne den gås, vi havde gået og fedet på hele sommeren måske dække regningen.

Jeg var meget ked af at skulle spørge tandlægen om, hvad han spiste Mortensaften, og om han ikke ville modtage en gås som dækning af regningen for min tand. Tandlægen gik straks ind på denne handel, så nogle dage efter afleverede jeg vores mortensgås til tandlægen, og vi måtte nøjes med frikadeller i stedet.

Alle fotos i denne artikel er velvilligt udlånt af Jørgen Schwartz

Serien "Træk af Gjesings historie" fortsætter

Eventuelle bidrag eller henvendelser til

Poul Højbak
Ulvevej 62, 1. th.
Tlf. 7515 8945

poul@hojbak.dk

Træk af Gjesings historie (23)

Jørgen Schwartz:

Min tid som bondekarl i Gjesing

Jørgen Schwartz, der er forhenværende souschef på Esbjerg Tekniske Skole (nu EUC Vest), har tidligere medvirket i denne serie (nr. 7 og 22). Vi har hermed fornøjelsen at bringe hans beskrivelse af sin tid ved landbruget her i Gjesing i begyndelsen af 1940'erne.

Poul Højbak

Ud af skolen

Jeg gik ud af Gjesing skole til sommerferien 1941. Der var simpelthen ikke mulighed for at fortsætte skolegangen af den simple grund, at 7. klasse var afgangsklassen. Der var kun en mulighed for at fortsætte i skolen, og det var på Esbjerg Statsskole, hvor man kunne komme på gymnasiet og læse til en studentereksamen eller få en realeksamen. Elever fra Gjesing skole, der skulle gå den vej, havde allerede i 5.-6. klasse fået ekstraundervisning med henblik på at klare de krav, der blev stillet for at kunne blive optaget. Jeg var ikke en af dem, læreren mente ikke, man skulle bruge ekstra kræfter på at kvalificere mig til at gå den vej. I øvrigt havde mine forældre heller ikke råd til at lade mig "studere", så der var heller ikke tilskyndelse fra den side.

Konfirmationen

I det sidste halve år af min skoletid gik jeg til konfirmationsforberedelse (man gik til præst) hos pastor Schmidt i Bryndum. Han var den gang lige flyttet ind i en ny præstebolig (den samme som bruges som præstebolig i dag). Jeg var således

med til at indvie den nye præstegård. Vi gik til præst 1 gang om ugen, og turen fra Gjesing foregik på cykel. Der var ikke andre transportmuligheder. Vi fik terpet salmevers så grundigt, at jeg endnu i dag ikke behøver nogen salmebog, når jeg en gang imellem kommer i kirke.

Konfirmationen foregik i V. Nebel kirke, da pastor Schmidt var præst ved både Bryndum og V. Nebel kirker. Og for at dele sol og vind lige, blev konfirmationen afholdt i Bryndum om foråret og i V. Nebel om efteråret. Mine forældre var selvfølgelig med i kirken ved min konfirmation, og vi fulgtes alle 3 ad på vore cykler til V. Nebel kirke.

Jeg havde selv tjent til mit konfirmationstøj, der bestod af en mørkeblå habit, hvid skjorte, slips, sokkeholdere og ærmeholdere. Det havde alt sammen kostet 72 kr. og var købt hos Federsen - en herre-ekviperingsforretning på hjørnet af Jyllandsgade og Borgergade i Esbjerg.

Jeg fik 102 telegrammer. Jeg var jo en "kendt" person, da jeg hver dag kom rundt i hele Bryndum kommune med aviser. En del af telegrammerne indeholdt penge,

i alt blev det til 112 kr. Af mine forældre fik jeg en tegnebog. Der ud over fik jeg ingen gaver.

Ud at tjene på landet

14 år, færdig med skolen og hvad så?

Jeg ville meget gerne have været i tømrerlære - eller i hvert fald lære et fag. Men da vi var 6 søskende derhjemme, var der ikke råd til det. Jeg blev nok lidt skuffet et par år senere, da min ældste bror fik en læreplads, som jeg gerne ville have haft. Men min mor mente, at det var vigtigere, at min bror fik en faglig uddannelse, for han var ikke så robust, og hun var sikker på, at jeg nok skulle klare mig.

I stedet blev det bestemt, at jeg indtil 1. november skulle passe min avistur og supplere min indtægt ved forskellig budtjeneste - bl.a. for bageren i Tarp. 1. november, der var skiftedag på landet, skulle jeg så have plads som medhjælper på en gård, selv om jeg bestemt ikke havde noget ønske om at blive landmand.

I god tid inden begyndte min far og jeg at se os om efter en egnet plads til mig. Der viste sig at være flere muligheder. Der var dengang næsten 20 gårde i Gje-

sing/Kjersing-området, og den, min far fandt egnet til mig, lå i den nordlige del af Gjesing (hvor der i dag er industriområde). Den havde ca. 60 tdr. jord, hvoraf det meste lå omkring gården. Der var 14 malkekøer, en del svin, 5 heste og en masse høns. Mandskabet på gården bestod af bondemanden og hans kone samt en karl - og så mig.

Aftale om løn mv.

Min far, der kendte bondemanden, var med til "ansættelsessamtalen", hvor der blev indgået mundtlig aftale (det var ikke nødvendigt med noget skriftligt, man stolede på hinanden) om, at jeg skulle arbejde på gården fra 1/11 1941 til 31/10 1942. Jeg skulle deltage i alt forefaldende arbejde på gården. Arbejdstiden var almindeligt fra kl. 6,30 til kl. 18, afbrudt af et middagshvil på 1 time. Lønnen blev aftalt til 400 kr. for året samt kost og logi. Jeg syntes nok, at lønnen lå i underkanen af, hvad jeg mente at være værd, da en af mine kammerater, som jeg ikke mente var dygtigere end mig, skulle have 425 kr. Nå, men min far mente, at man godt måtte slække lidt på lønnen, blot man fik gode arbejdsforhold!

Mit arbejdsudstyr

For nogle af de penge, jeg havde fået til min konfirmation, købte jeg et sæt arbejdstøj, et par gummi-støvler, et par træsko og lidt undertøj. Endvidere købte jeg et brugt lommeur formedelst 40 kr. hos marskandiser Gravid i Esbjerg. Et nyt ur var der slet ikke penge til.

Det var aftalt, at jeg skulle medbringe et klædeskab, men den smule tøj, jeg havde kunne nemt være i en kommode. Således udstyret startede jeg mit liv som bondekarl den 1. november 1941.

Mit værelse

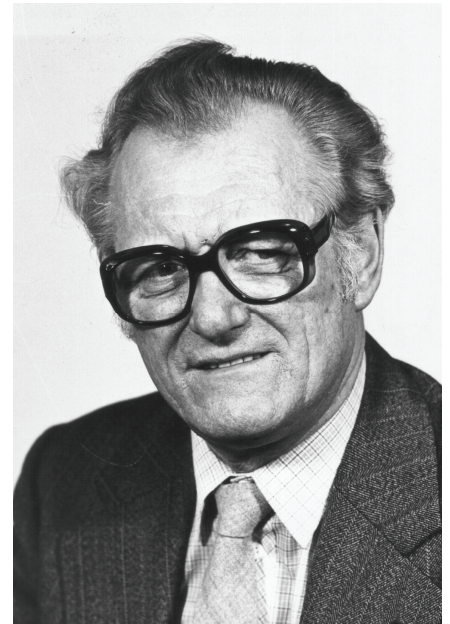
Det var første gang i mit liv, jeg skulle bo uden for mit barndomshjem, hvor jeg havde været vant til ikke alene at dele værelse, men også seng med søskende, så jeg glædede mig til at få "mit eget værelse". Det fik jeg imidlertid ikke. Jeg skulle dele værelse med den anden karl på gården. Han var en kraftkarl på næsten 2 meter, han var 28 år, og han brugte nr. 51 i fodtøj. Jeg var fra start lidt bange for ham, og selv om jeg skulle dele værelse med ham og gå op og ned af ham hver dag, fik jeg aldrig et godt forhold til ham.

Værelset var udstyret med 2 senge med halm i bunden i stedet for madras, et lille bord, en enkel stol, og så var der lige plads til hans klædeskab og min kommode. Der var ingen mulighed for opvarmning af værelset, så i vinteren 41/42, hvor det var ualmindeligt koldt, var der is på væggene, vores håndklæder var stivfrosne, når vi skulle bruge dem, og det var bestemt ikke nogen fornøjelse at stige ud af sengen om morgenen og sætte fødderne på et gulv med frostgrader.

Toiletforholdene

Der var selvfølgelig ikke noget badeværelse. Vi vaskede os i et vandtrug i stalden, hvor der heldigvis altid var + grader. Det kunne selvfølgelig aldrig blive til mere end "etagevask".

Toilettet var et lokum bestående af et bræt med en spand under. Det lå på den anden side af gården, og det var bestemt ikke nogen fornøjelse, hvis man f.eks. i vintertiden var nødsaget til at besøge det om natten - ud af sengen i frostgrader, iføres tøj for at kunne holde varmen til "rejsen" til lokummet. Hvorfor man ikke kunne placere det et mere centralt sted, kunne jeg ikke forstå. Årsagen var måske, at bondemanden selv aldrig benyttede det. Han sad gerne i

Jørgen Schwartz

kostalden og forrettede sin nødtørft i den samme rende, som køerne brugte. Den måde at gå på "toilet" på, lærte jeg aldrig.

Arbejdsdagen

Arbejdsdagen startede kl. 6,30, hvor dyrene skulle fodres, der skulle muges ud, og der skulle malkes. Som en af de første gårde i Gjesing var "min" gård udstyret med malkemaskineanlæg. Maskinen kunne malke det meste af mælken af køerne, men de skulle malkes efter pr. håndkraft for at få de sidste dråber med. Mælken blev siet over i mælkejunger, som blev afhentet af mælkekusken, der hed Lille Anton og som samlede mælk op på en række gårde og afleverede den på et mejeri i Kongensgade i Esbjerg (i dag Jensens Bøfhus).

Hans transportmiddel var en ladvogn på gummihjul, trukket af 2 heste. Når der ikke blev anvendt benzindrevet køretøj, var grunden, at krigen - og dermed besættelsen af tyskerne havde sat en stopper for benzinsalget.

Efter morgenarbejdet var der morgenmad, som skulle spises, så vi kunne være klar til at tage far på arbejdet i stald og mark kl. 8.

Kosten

Morgenmaden bestod af havregrød, kogt på vand. Desuden hjemmebagt rugbrød med ost eller marmelade, hvis ikke der var blevet slagtet, for så fik vi blodpølse. På grund af krigen blev der slagtet en hel del svin på gården. Jeg husker, at der i november og december måneder blev slagtet over 20 svin, som blev solgt privat (vist ikke helt lovligt). Blodet kunne ikke sælges, så det fik vi i form af blodpandekager eller blodpølse, ikke alene om morgenen, men også om aftenen den ene dag efter den anden (Jeg har ikke spist blodpølse siden).

Middagsmaden - vi fik varm mad midt på dagen - bestod mest af saltet, fed flæsk, og når det skulle være særlig flot blev der serveret flæskesteg. Kød og flæsk fra de slagtede svin blev saltet ned i store kar for at kunne holde sig. Man kendte jo ikke til køleskabe og frysebokse.

Der var altid 2 retter mad. Foruden kødretten var der efterret, der oftest bestod af mælkegrød eller frugtgrød.

Aftenmåltidet bestod - hvis vi ikke fik blodpølse - af rester fra middagen og brød med ost eller sirup.

Der var ikke megen afveksling i kosten, men vi gik aldrig sultne i seng.

Efterårsarbejdet i marken

I november måned skulle de sidste roer tages op, køres i kule og dækkes med halm og jord for så vidt muligt at holde roerne frostfrie til fodring vinteren igennem.

Roeoptagningen foregik de fleste steder med håndkraft. Dvs. at man rykkede hver enkelt roeplante op og med en særlig kniv, skilte roden fra toppen. Roden blev lagt i en række for sig og toppen i en række for sig. Det var et meget hårdt arbejde, der var

særlig slem for arme og ryg.

På "min" gård var man mere avanceret. Her skulle vi med en skarpslebent skovl hugge toppen af roerne. Derefter blev roden med en hestetrucken roeoptager trukket op af jorden.

Derefter blev roerne læsset på hestevogn og kørt til roekulen. Toppene blev kørt hjem, og det der ikke med det samme blev serveret for køerne - for øvrigt med det resultat, at de fik tynd mave, så det var farligt at færdes bag dem i stalden - blev "sylvet" hen til senere brug.

Da roearbejdet var tilendebragt skulle alle marker pløjes, inden frosten satte ind. Alt markarbejdet blev foretaget med hestespannd, da man ikke endnu havde traktorer.

I slutningen af oktober, hvor der ikke var mere græs til køerne på markerne, kom køerne på stald. Her stod de så, til de igen kunne blive lukket ud omkring 1. maj.

Fridage

Ifølge aftalen skulle jeg have fri hver anden søndag. Det vil dog sige, at jeg skulle være færdig med det almindelige arbejde i stalden først, så klokken blev ofte 10, inden jeg kunne være fri. Og så tog jeg gerne hjem. Jeg tog for øvrigt hjem hver aften, når jeg var færdig med arbejdet på gården, og jeg havde fået aftensmad. Jeg blev aldrig fortrolig med, at jeg boede på gården. Jeg betragtede det som et sted, hvor jeg arbejdede, fik min mad og sov. Men jeg forestillede mig, at jeg boede hjemme, og gården var et sted, jeg var nødsaget til at være for at tjene til livets ophold.

I ansættelsessamtalen var bestemt, at jeg skulle have 1 uges vinterferie og 1 uges sommerferie. Da jeg i februar fik vinterferie, tog jeg også hjem. Det værelse, som min bror og jeg tidligere havde haft, var blevet udlejet for at styrke familiens økonomi, så der var

faktisk ingen seng til mig derhjemme. Derfor sov jeg sammen med én af mine mindre søskende i mine forældres soveværelse. Jeg husker, at jeg fældede nogle tårer, da jeg igen skulle tilbage til gården efter overstået ferie.

Sommerferien blev en særlig oplevelse. Da fik jeg lov til at besøge min far i nogle dage.

Han arbejdede på det tidspunkt som arbejdsleder ved et større vejprojekt i nærheden af Kolding. Han boede i den tid, arbejdet varede på Hvilested Kro, og her boede jeg sammen med ham - jeg tror i tre dage. Jeg følte virkelig, at jeg var noget. Tænk, at bo på kro og ingenting at skulle bestille i flere dage. Her var det særlig svært at vende tilbage til arbejdet på gården.

Landbrugsskole

I vintertiden kunne man gå på landbrugsskole 1 eftermiddag om ugen, hvis gårdejer gav fri til at deltage - ikke fordi jeg havde lyst til at lære noget om landbruget, men jeg så her en mulighed for at få nogle fri-eftermiddage.

Undervisningen foregik på Gjesing skole, og lærer Pedersen, som jeg havde haft som lærer i Folkeskolen, underviste i regning. En lærer fra en landbrugsskole kom og underviste i landbrugsfaglige fag. Jeg kan endnu - 60 år efter - huske, at vi lærte om, hvor store doser kunstgødning, der skulle spredes på jorden for at give en god afgrøde. Jeg husker også, at vi lærte om foderenheder, dvs. det kvantum hør, roer og kraftfoder man skulle "servere" for køerne.

Julen

Fra juleaftensdag og indtil Hellig Trekonger (6. januar) lå alt arbejde, der ikke var absolut nødvendigt stille. Vi skulle kun sørge for, at dyrene blev passet, og måske

lidt ekstra at æde i anledning af julen. Så der var rig lejlighed til at slappe af.

I julegave fik jeg af bonde- manden et lommestørklæde og 2 kr.

Arbejdet om vinteren

I vintertiden bestod arbejdet i at passe dyrene og forberede det foder, de skulle have. En af mine opgaver var at strigle køerne. Dvs. at deres pels skulle bearbejdes med en slags kam med meget små "tænder" og en meget stiv børste.

En kort tid efter, at jeg var startet på gården, blev jeg sat til at strigle de 14 køer, der stod på stald. Da jeg var færdig med det, spurgte jeg bondemanden, om jeg ikke skulle give grisene samme omgang. Han sagde, at det kunne jeg da godt, samtidig med at han smilte. Jeg kan godt forstå, at han morede sig lidt, for grisene ville ikke strigles. De for rundt i stien, og det var simpelthen umuligt for mig at få fat i dem. Efter en tids jagt på de ustyrlige grise, kom bondemanden ind til mig og sagde, at grise strigles man ikke. Det var kun køer og heste, der skulle "friseres". Men hvordan skulle jeg vide det. Jeg havde jo ikke været på en gård før.

Vi skulle køre roer hjem fra roekulen og læsse dem af i roekammeret, hvorfra vi hver dag hentede dem og i roeskæremaskinen skar dem i stykker, før de blev serveret for køerne. Fra loftet skulle hentes hø, som også indgik i det daglige foder. Vi skulle tærsk den korn, som laden var blevet fyldt med om sommeren. Tærskarbejdet var det værste, jeg vidste. Jeg skulle stå oppe i kornstakken og forke neg hen til karlen, der stod og puttede dem i tærskværket, der skilte korn fra halm. For det første sprang musene om benene på mig, for det andet støvede det så kraftigt, at man flere dage efter kunne spytte støvmættet, sort slim op. At lungerne holdt til det, er uforståeligt. Den korn, der kom ud af

tærskningen blev malet til en meget grov form for mel og brugt til grisefoder, men også hestene fik sin del af det.

Dyrenes formering

Vi skulle selvfølgelig også tage os af dyrenes formering. Der blev født såvel grise som kalve, lige som der gør i dag. Men hvor dyrene i dag bliver kunstigt befrugtede, brugte man den gang naturmetoden. Vi havde ikke vores egen orne, så når grisene skulle befrugtes, lejede vi en orne på ornecentralen. En gårdmand, der havde særlig gode orner, rejste fra gård til gård med disse hangrise. Han ankom gerne med den i en tremmekasse, lukkede den ind til den eller de grise, der havde brug for dens hjælp. Og imens ornens ejer var inde og få en kop kaffe, ordnede ornens grisen.

Herfra stammer annoncen i et dagblad:

Hvad er rosen uden torne
hvad er grisen uden orne
Du ringer og kalder
jeg kommer og knalder.

Vi havde en stor godmodig tyr på gården, og den havde kun som opgave at stå til rådighed for gårdens køer. En af køerne skulle dog have en særlig betjening. Så når tiden var inde blev jeg sendt af sted med koen, som jeg trak i et reb til den anden ende af Gjesing, hvor en bondemand havde en stor, arrig tyr, som straks betjente vores ko. Herefter kunne jeg begive mig på vej hjem igen med koen, som ikke alene havde mødt en anden tyr, men også havde fået en "spadseretur" ud af det. Hvorfor vores egen godmodige tyr ikke var god nok, fik jeg aldrig at vide.

Fritiden

Jeg har tidligere nævnt, at jeg tog hjem til mine forældre hver aften. Jeg brød mig ikke om at være på gården. Men ellers var der i vinter-

tiden mulighed for at gå til gymnastik i forsamlingshuset i Gjesing. Der var møder i ungdomsforeningen en gang imellem, hvor højskolesangbogen blev flittigt brugt og hvor der blev holdt forskellige foredrag. Og det skete da også, at der blev afholdt bal i omkringliggende forsamlingshuse eller på Tarp Kro.

Ved et forsamlingshusbal var det almindeligt med et tre-mands orkester, klaver, violin og trommer. Alle karlene sad på bænkerne i den ene side af salen, og pigerne var bænket i den anden side af salen. Når der blev spillet op til dans, løb karlene hurtigt over gulvet og inklinede for de piger, de havde siddet og udset sig. Jeg var ikke særlig hurtig, så jeg fik sjældent "gevinst".

Forsamlingshuset havde en stor og en lille sal. I den store sal, dansede man, og i den lille kunne man købe en kop kaffe eller en sodavand. Det var ikke tilladt at udskænke stærke drikke. Derfor var det ikke ualmindeligt, at nogle medbragte øl og spiritus, som de stod udenfor forsamlingshuset og drak, selv om det ikke var velset. Når ballet var forbi, drog man hjem til gårdene, men det kunne da være, at man skulle følge en pige hjem. Jeg husker første gang, jeg fulgte en pige hjem. Jeg var da 16 år og havde ikke særlig lyst til det, men jeg havde hørt (og også set), at sådan gjorde man. Jeg havde lånt min mors cykel for at tage til bal i V. Nebel - ca. 12 km hjemmefra.

Her dansede jeg en del med en pige - som det viste sig - også var på cykel fra Gjesing til V. Nebel for at komme til bal. Da ballet sluttede, spurgte jeg - genert, som jeg var - om vi ikke skulle følges ad. Det syntes hun, var en god ide. Det viste sig, at hun boede i den anden ende af Gjesing, så jeg mente, at det ville være rigtigst at tilbyde at følge hende helt hjem.. Da vi kom til gården, hvor hun tjente, spurgte hun, om jeg ikke ville med

op på hendes værelse. Og selv om jeg egentlig havde lyst til det, sagde jeg nej tak. Jeg var nemlig bange for, at nogen skulle komme og stjæle min mors cykel, som ikke var udstyret med en lås. Hun syntes godt nok, at det var en mærkelig undskyldning for ikke at tage imod hendes tilbud.

Forårsarbejdet

Forårsarbejdet kom først rigtig i gang slutningen af april på grund af en lang og streng vinter. Først skulle der sås kunstgødning og måske kalk, derefter skulle jorden harves et par gange, inden den var tjenlig til at man kunne så korn: havre, rug, hvede og byg. Roerne var den sidste afgrøde, der blev sået. Alt markarbejdet blev udført med hestespand, og når vi f.eks. skulle harve jorden, gik man efter hestespandet marker op og marker ned fra tidlig morgen til sen aften. Det var mange kilometer man fik gået sådan en dag, og man havde ingen problemer med at falde i søvn, når man kom i seng.

Det var drøje dage, men også dejlige dage. Det var skønt at følge, hvordan alt spirede og groede, det var dejligt at høre lærken slå sine triller, og det var herligt at gå ude i den friske luft hele dagen.

Køerne var også kommet på græs, så de blev drevet ud, så snart vi var færdige med morgenmalkningen, og de gik så ude og åd af det saftige græs til de om aftenen på ny blev drevet i stald for at blive malket igen.

I begyndelsen af juni måned skulle roerne udyndes. De var sået i ret tykke rækker, og nu skulle de udyndes. Det vil sige, at man hakkede alle planter op, så der kun stod en enkelt plante for hver 20 - 25 cm for at give plads til at roen kunne udvikle sig og blive stor og kraftig, inden den skulle høstes i okt./nov. Jeg tror ikke, at jeg var nogen særlig god tjenestekarl, selv om jeg gjorde mit bedste. Men en ting var jeg god til og

det var til roedytning. Ingen var så hurtig hertil, som jeg.

Sommertiden

I Juni måned skulle der slås græs, som skulle tørres til hø, som vi havde til vinterfoder til dyrene.

Græsset blev slået med en hestetrasket slåmaskine. Efter et par dages forløb gik vi i gang med at vende det. Det foregik med en rive af træ. Hvis vi så var heldige, at der ikke kom regn, kunne høet sættes i høstakke, hvor det stod nogle dage, inden det blev kørt hjem på høløftet.

I juli måned blev ferie afviklet. Den anden karl på gården og jeg skulle hver have 8 dage fri, og bondemanden skulle også have mulighed for et par fridage.

Kornhøsten

I slutningen var juli måned var kornet modent til høst. Mejnning af kornet foregik med selvbinder trukket af 3 heste. Inden selvbinderen kunne tages i brug, skulle der høstes for. Det vil sige, at vi med le høstede kornet i et par meters bredde rundt om hele kornmarken. Det felt rundt om hele marken, der herved fremkom, var til selvbinderens første omgang omkring kornmarken. Hvis vi ikke høstede for med le, skulle selvbinderen jo køre første omgang i kornet, og det ville betyde, at mange kerner gik tabt.

Når kornet var høstet, og negene lå i lange rækker efter selvbinderen, skulle de sættes i skok (negene blev sat op mod hinanden to og to) for at stå og tørre, inden de blev kørt hjem i laden eller sat i hæs (en stor stak) uden for gården. Her kunne man hente det, efterhånden, som man fik brug for det om vinteren.

I høsttiden kunne arbejdsdage blive meget lange - fra 5 morgen til 21 aften, men det blev lønnen ikke højere af. I gennemsnit fik jeg 1,10 kr. om dagen - eller ca. 7 øre i timen!

Efterårsarbejdet

Høsten i 1942 trak længe ud, fordi vi havde problemer med at få negene tørre, inden vi kunne køre dem i hus (Vi havde en meget regnfuld eftersommer) Vi måtte vende skokkene 2-3 gange, inden de var tjenlige til at blive kørt ind. Det vil sige, at et neg havde været i hænderne på os mange gange, inden det lå hjemme i laden.

Da alt kornet var bjærget, kunne det egentlig efterårsarbejde begynde. Stubmarkerne - der, hvor vi havde høstet kornet - skulle først skrælplojes - man pløjede ikke særlig dybt, kun så man lige fik overfladen med stubbene vendt ned. Senere dybpløjede man. Hvorfor man ikke med det samme kunne dybpløje og derved spare en gang pløjning, gik aldrig op for mig.

Sidst i oktober måned begyndte roehøsten som beskrevet tidligere.

Den 31. oktober 1942 var min tid på gården udløbet og jeg kunne sige farvel til landbruget med 110 kr. på lommen. Det var, hvad der var tilbage af de 400 kr., der var aftalt som årsløn. Jeg havde i årets løb hævet 19 - 20 kr. ad gangen efterhånden som jeg skulle bruge til lomme penge og nyt tøj.

Jeg tog en pause

Jeg havde ikke lyst til at fortsætte ved landbruget, så derfor fik jeg plads som "huskarl" hos bageren i Tarp. Her havde jeg jo tidligere været bud. Jeg hyrede mig hen for et halvt år.

Her skulle jeg hjælpe til på forskellig måde: Bringe varer ud, sørge for, at der hele tiden var brændsel til bageriets fyr. Der blev fyret med træstammer, da det pga. krigen ikke var muligt af få kul, som man ellers brugte. Jeg skulle

hjælpe til i bageriet, fodre bagerens gris, feje fortov osv.

Efter 1/2 års forløb stoppede jeg her. Jeg fik en fin anbefaling, hvor der bl.a. stod, at jeg havde passet mit arbejde som huskarl på bedste måde. Jeg var selvfølgelig glad for denne anbefaling, som jeg stadig gemmer. Og min mor var ikke i tvivl om, at jeg med denne i hånden kunne nå langt i livet.

Ny plads på landet

Den 1. maj 1943, da min aftale med bageren udløb, tog jeg igen plads på en gård, som var meget større, end den jeg før havde været på. Her skulle jeg ikke have noget med dyrene at gøre, det havde man en fodermester til. Jeg skulle kun arbejde i marken sammen med 4 andre karle på gården.. Vores arbejdsdag lå i ret faste rammer fra kl. 7 morgen til 18 aften.

Jeg fik her et værelse oppe på høløftet med opgang direkte fra hestestalden. Min "seng" var en madras på gulvet, og da der ikke var plads til et klædeskab, måtte mit tøj hænge på et par søm på væggen. Døren ud til høløftet kunne ikke lukkes, så jeg fik ofte besøg af mus og andet kryb, når jeg var kommet i "seng".

Trods disse ret kummerlige forhold var jeg glad for at være der. Vi fik en god forplejning, selv om der på grund af krigen var knaphed på mange fødevarer. Og ikke uvæsentligt: der var et ualmindeligt godt kammeratskab på gården.

Og så sluttede min landbrugskarriere

Den 31. juli 1943 - på min 16 års fødselsdag - kom jeg til skade ved et uheld i marken. Jeg fik et brud i venstre hofte, og min karriere ved landbruget var hermed slut.

Der fulgte nu ca. 3 års sygdom pga. skaden, og mit liv blev hermed totalt ændret.

Jørgen Schwartz

Træk af Gjesings historie (24)

Jørgen Schwartz:

Sådan husker jeg besættelsen i Gjesing

Verdenskrigen 1939 - 1945

Den 2. september 1939 erklærede England Tyskland krig, fordi Hitler med sine soldater var gået ind i Polen. Umiddelbart før havde han besat Østrig og en del af Tjekkosllovakiet, og for at bremse hans overfald på flere lande erklærede England krig.

Det skulle vise sig, at Hitler besatte mange lande, inden han blev endeligt bremset 5 år senere. Jeg husker tiden omkring 1. september 1939 præget af megen angst for en ny verdenskrig (Det var jo ikke mere end 20 år siden 1. verdenskrig var sluttet). Der blev spillet sørgemusik i radioen, og aviserne skrev meget om krigens grusomheder

Jeg var 12 år dengang, og jeg interesserede mig meget for situationen, derfor står tingene meget klart for mig endnu i dag, næsten 65 år efter.

Vi tænkte, at der nok ikke skete noget i lille Danmark, som for øvrigt også havde erklæret sig neutral, hvilket vil sige, at vi ikke holdt med hverken den ene eller anden part i krigen.

Bomber i Esbjerg

Men allerede nogle få dage efter krigens udbrud mellem England og Tyskland blev der kastet bomber i Esbjerg. En ejendom i Frodesgade var blevet totalt smadret af en bombe, kastet af en engelsk flyver.

Vi boede dengang i Gjesing, Gammel Vardevej, og vi undrede os over, at en mængde mennesker kom trækkende med trækvogne og

Jørgen Schwartz

cykler med anhangere belæsset med tæpper, dyner og tøj på vej ud af byen. Først senere på dagen hørte vi i radioen, at Esbjerg var blevet bombet, og at folk flygtede ud af byen.

Det viste sig dog hurtigt, at det var et uheld, at Esbjerg var blevet bombet. Det drejede sig om en engelsk flyver, der var kommet ud af kurs, og at bomberne var tiltænkt Tyskland. Folk kunne så vende tilbage med deres pik-pak igen.

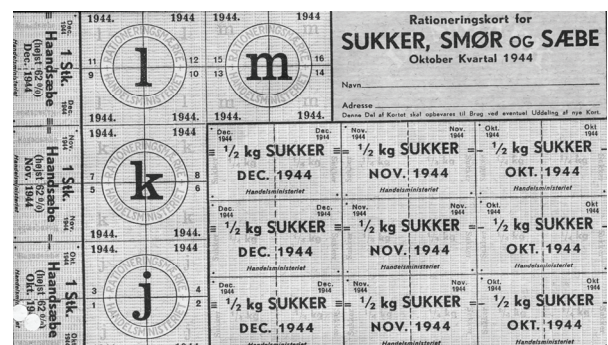
Sådan husker jeg besættelsen

Selv om der var krig i Europa, levede vi forholdsvis stille og roligt her i landet. Vi mærkede ikke meget til, at der var uro rundt omkring vore grænser. Kun begyndte det at blive vanskeligt med at få visse varer, som f.eks

kaffe, tobak og andre ting fra udlandet. Den smule, der var til rådighed blev fordelt mellem os ved hjælp af rationeringsmærker.

Den 9. april 1940 blev Danmark besat af tyskerne. Tidligt om morgenen kom en masse store flyvemaskiner og kastede flyveblade ned over hele landet. Disse flyveblade meddelte, at vi var blevet besat af tyske soldater, og at vi ikke måtte genere dem på nogen måde, de var kun kommet for at beskytte os mod et evt. angreb fra England. (Det lød jo meget godt, men det var der ikke mange, der troede på!).

Vi gik i skole, som vi plejede, og læreren kommenterede kort situationen og gjorde meget ud af at fortælle, at vi ikke skulle være bange, men blot forholde os rolige. Hen på eftermiddagen - i et frikvarter - stod vi ude i skolegården og så en lang række biler belæsset med soldater og trækende på kanoner og andet krigsmateriel, komme kørende ad hovedvejen og drejende af mod flyvepladsen. Jeg husker, at jeg

Sådan så rationeringsmærker ud. Der var ikke alene mærker til sukker, smør og håndsæbe. Næsten alt, der skulle bruges i den daglige husholdning var rationeret.

talte 52 køretøjer i en lang række efter hinanden. Det gav os da en vis skræk for, hvad der nu skulle ske, selv om flyvebladene sagde, at vi ikke skulle være bange.

Radioen, som vi kun kunne tage på 1 station (der hed København / Kalundborg) meddelte ved flere ekstraudsendelser, hvordan vi skulle forholde os. F.eks. skulle vi allerede fra den første aften (altså den 9. april) mørklægge. Det vil sige, at vi skulle dække vinduerne af, så der ikke kunne trænge lys ud. Det var for at forhindre engelske flyvere i at orientere sig efter mørkets frembrud.

Jeg husker meget tydeligt, at min far ikke ville mørklægge. Han ville ikke lade sig kommandere af nogle tilfældige tyske soldater, der havde besat landet. Da vi imidlertid var blevet truet med skud mod ikke mørklagte huse, bøjede han sig for min mors ønske om at få vinduerne dækket til. Det skete ved at hænge tæpper o.l. for vinduerne. Nogle dage efter kunne man købe sorte rullegardiner, som vi kunne bruge. Vi vænnede os hurtigt til, at vi ikke måtte bruge lys, der kunne ses fra luften. Såvel billygter som cykellygter blev også "mørklagt". De blev forsynet med en slags hætter, hvorfra der kun kunne trænge en smal lysstribe ud. Al gadelys blev slukket, så alt lå hen i mørke.

Mit hjem "beskyttet" af minefelter
Og pigtrådsspærringer

Flyvepladsen

Esbjerg flyveplads var blevet åbnet i midten af 1930-erne. Herfra var der en daglig afgang med ruteflyver til København, og et par gange om ugen en afgang til Ålborg. Esbjerg var meget stolt af denne lufthavn, der var forsynet med en stor Hangar. Foruden ruteflyvning, som nævnt, var der også et par privatfly, der benyttede flyvepladsen.

Tyskerne besatte som det første flyvepladsen, og lukkede for såvel ruteflyvning som privatflyvning. De gik straks i gang med at udvide startbanerne, og der var daglig en summen af tyske flyvemaskiner, der lettede og landede.

Der blev bygget større hangarer, der blev opført store bygninger til soldaterne, der blev bygget store beskyttelsesrum osv. Alt var dog kamufleret med store mørkegrønne net, så man ikke kunne se det fra luften. (Kamuflagen var dog ikke bedre end at englænderne i 1944 bombede og ødelagde hele lufthavnsområdet).

Store områder omkring flyvepladsen blev afspærret, og her kunne man kun komme, hvis man havde en særlig passerseddel, som kun folk, der arbejdede inden for området kunne få udleveret. Huse og gårde, der lå inden for det afspærrede område, blev besat af tyskerne, og beboerne fik besked på at flytte omgående.

Det sted, jeg tjente i 1940/41, lå lige op til det område, der var afspærret, så jeg kunne fra gårdens marker følge med i hvad der skete i det afspærrede område. Foruden at der var en vældig aktivitet med byggeri osv, kunne jeg følge, hvordan der blev ekserceret og kommanderet med soldaterne, der blev holdt i skarp træning. Jeg kom for øvrigt nogle gange inden for det afspærrede område. Det var, da jeg var ansat ved

En tankspærring
3 m. dyb, 5 m. bred

bageren i Tarp. Her handlede tyskerne meget, og somme tider bestilte de brød til levering, og så var de jo nødt til at udstyre mig med en passerseddel. Jeg husker, at jeg sidst på eftermiddagen juleaftensdag 1941 blev sendt ud til en af de tyske kanonstillinger med kaffebrød til soldaternes juleaften. Det var en helt speciel oplevelse at se, hvordan disse soldater, der sad i primitive skure ved siden af kanonerne, havde forberedt sig til at holde juleaften.

Rationering

Jeg nævnte, at kaffe og tobak hurtigt slap op, da man ikke kunne indføre disse varer. Ligeledes var det med mange andre varer. Næsten alle fødevarer var rationerede. Det vil sige, at vi fik udleveret rationeringsmærker på alle daglige fornødenheder.

Når man rationerede var det for at forhindre, at dem, der havde penge nok, skulle købe det hele, så der ikke blev noget til dem, der ikke havde råd til at købe mere, end de lige brugte til daglig.

Kaffen slap som sagt hurtigt

"Bro" over tankspærring
I Spangsbjerg

op, men kaffe kunne vi ikke undvære, så derfor brugte man kaffeerstatning. Det var f.eks. noget, der hed Richs, som man også kendte før krigen til at drøje den rigtige kaffe med. På et tidspunkt blev der også knaphed på disse kaffeerstatninger, og hvad gjorde man så? Ja, så begyndte man at brænde rugkerner, male dem så det lignede kaffe, og så drak man det på samme måde, med sukker eller fløde, som havde det været rigtig kaffe.

Da jeg gik på krykker og skulle have tiden til at gå med noget, sad jeg ofte og brændte rug til kaffebrug. Da det røg og lugtede ubehageligt, havde jeg indrettet et fyrsted ude i haven.

Tobak kunne vi heller ikke få, så her begyndte man - navnlig på Fyn at dyrke tobaksplanter. Bladene herfra blev så behandlet på samme måde, som man gør i de sydlige lande, men resultatet blev kun tilnærmelsesvis noget, der smagte som tobak. Men også den danske tobak blev rationeret.

Min far mente, at han selv måtte kunne avle tobak, så han fik anskaffet nogle spæde tobaksplanter, som blev plantet hjemme i haven. Nogle dage efter, var planterne væk. Det viste sig, at han havde rykket planterne op, lagt dem i solen og tørret dem i et par dage og så røget dem. Engang var han så smøgssyg, at han gik ud og plukkede nogle bøgeblade og røg dem i sin pibe. - Det gjorde han kun 1 gang! Det smagte modbydeligt.

Det blev også småt med tøj. Gammelt tøj blev lappet og syet om. Kunne man købe tøj i forretningerne, var det lavet af kradsuld, noget, der var ubehageligt at gå med. Ja endog papir blev brugt til at lave tøj af. Men selv om det var noget af et lotterispil at finde noget ordentligt tøj, så vænnede vi os også til den situation.

Grisen og geden

Vi gik aldrig sultne i seng, selv om der var vareknaphed. Vi havde altid en gris gående hjemme i vores grisesti. Den lå for enden af vores udhus, der var sammenbygget med selve huset, og det var ikke ligefrem parfumedufte, den udsendte til hele huset.

Grisen blev slagtet til jul, og kødet blev saltet ned i store kar, så vi havde til lang tids forbrug. Der var jo ikke noget, der hed fryseboks eller køleskab dengang. Noget af kødet blev dog røget og brugt som pålæg. Det blev gerne hængt op på loftet, hvor vi så kunne hente det, efterhånden, som vi fik brug for det. Den varme skorsten var et velegnet sted at hænge en røget skinke på.

Vi havde også en ged, som jeg for øvrigt havde lavet et seletøj til, så den kunne bruges som trækdyr for en lille vogn. Den

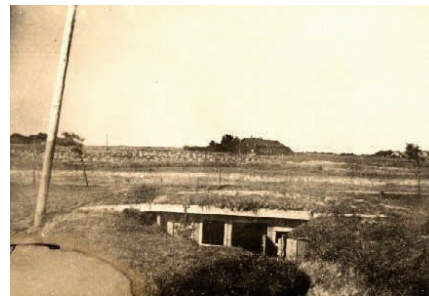

Nedgang til vores beskyttelsesrum i haven

leverede også mælk, som jeg malkede den for hver aften. Et par gæs havde vi også gående, ligesom nogle høns leverede det daglige forbrug af æg. Både gris og gæs og høns skulle have korn, og det kunne man ikke købe. Derfor fik vi lov til at samle aks på bondemændenes marker, når de havde høstet og kørt afgrøden hjem. Der lå altid en del strå med kerner tilbage.

Tørv

Vi havde kulfyret komfur, tilsluttet radiatorer, som vi ikke kunne købe kul til. Derfor gravede vi tørv om

Tysk ringstilling udenfor mit hjem

sommeren. Min far lejede et lille stykke mose, og her tog hele familien så ud og gravede mosejord op, delte det i småstykker, lagde det til tørring i solen en måneds tid, og så var det klar til at blive kørt hjem, hvis det ikke havde regnet for meget. Her lånte vi et par heste og en vogn hos en bondemand.

Natlige overflyvninger

Da englænderne begyndte at bombe byerne i det nordlige Tyskland, kom bombeflyene ind over Esbjerg-området. Det skete oftest om natten, og så lød sirenerne, hvilket var signal til os om at gå i beskyttelsesrum. - Et sådan havde vi gravet ude i haven, men det var ikke særlig rart at komme herud, da navnlig ikke om vinteren i sne og kulde. Derfor blev vi gerne i vores senge og håbede på, at der ikke skete noget, selvom tyskerne skød kraftigt på disse bombefly. Det lykkedes da også en gang imellem at ramme et, som så styrtede ned, og det var noget af en sensation at kunne få mulighed for at se en sådan nedskudt flyvemaskine, eller dele deraf. Men tyskerne tillod ikke, at vi kom for tæt på.

Dagen efter overflyvninger med meget skyderi kunne vi finde granatsplinter rundt omkring. Jeg kan huske, at vi havde samlet flere spandfulde heraf.

Skolen blev besat

En skønne dag fik læreren besked på, at han i løbet af få dage skulle rømme skolens tre klasseværelser samt hans lærerbolig. Ligeledes skulle forsamlingshuset rømmes.

*Således så én af gårdene i
Gjesing ud efter luftangrebet på
Esbjerg Flyveplads
I august 1944*

Alle lokaler skulle bruges til indkvartering af soldater.

Der blev så indrettet et par skolestuer i en gammel lade i nærheden af skolen, og her foregik undervisningen så indtil krigens slutning. Læreren med sin familie fik lov til at bo på en af gårdene.

Da forsamlingshuset også var blevet besat, gik man over til at holde ladebal, for ungdommen skulle selvfølgelig have mulighed at komme sammen og danse, og hvad man ellers kom sammen om. På nogle af gårdene ryddede man ladebygningen og spillede her op til dans på samme måde som i et forsamlingshus.

I lange tider var der udgangsforbud mellem kl. 8 aften til kl. 6 morgen. Det vil sige, at vi ikke måtte færdes ude i dette tidsrum. Der gik tyske vagter overalt for at sikre at forbuddet blev overholdt.

Men det forhindrede ikke, at der kunne holdes sammenkomster og baller. Så startede man kl. 3 om eftermiddagen, så vi kunne være hjemme inden kl. 8 om aftenen. Hvis vi færdedes ude efter den tid, kunne vi risikere at blive arresteret af tyskerne.

Den gård, jeg var på det sidste år, jeg var på landet, blev også besat af soldaterne. De lagde beslag på store dele af bygningerne, hvor de opstaldede deres heste og skaffede tag over hovedet til mange soldater. Det betød, at der var vagt omkring gården døgnet rundt, og for at vi kunne komme ind, skulle vi vise

passerseddel, som tyskerne havde udstyret os med. Det var ikke altid rart at komme hjem til gården om aftenen, når det var mørkt og skulle passere vagten, der gik med skarpladte geværer.

Soldater er også mennesker

Vi blev venner med mange af de tyske soldater, og efterhånden kunne vi kommunikere med dem, selv om vi ikke havde lært tysk.

I en bunker lige uden for vores havehæk lå der til stadighed 4 soldater. Der var kun 2 sovepladser, men de skiftedes til at holde vagt og sove.

Det var enten helt unge soldater - 16-17 år eller ældre soldater på omkring 50 år, der lå her. De kom tit derhjemme og fik en kop "kaffe" og hørte engelsk radio, selv om det var strengt forbudt. De vidste, at der ikke var meget at slå til side med derhjemme, så derfor kom de med brændsel til os, det var brædder og andre ting, som de stjal på tyske byggepladser. De var i hvert fald ikke loyale overfor den tyske værnemagt og gav tit udtryk for deres afsky for krigen, men de var jo tvungne til at deltage.

Vores hjem omringet

Jeg har tidligere kort nævnt hvordan vort hjem var omringet af befæstninger.

For at komme til huset, hvor vi boede, skulle vi passere en bro over en tankspærring, et minefelt og en pigtrådsspærring.

Tankgraven var en dyb "grøft" 3-4 m dyb og 4-5 m bred. Den skulle forhindre at tanks kunne komme over.

Minefeltet var et bredt bælte på 15-20 m, der var belagt med miner, som sprang ved let berøring. Vi kunne tit høre disse miner springe, hvis et større dyr var kommet ind i minefeltet.

Pigtrådsspærringen var et bælte på 5-6 meters bredde bestående af en hel masse pæle påhæftet pigtråd i alle retninger, så

de udgjorde en spærring, der var umulig at komme igennem. Derudover var der løbegrave og bunkers lige uden for huset.

Arbejdet med etablering af alle disse forhindringer blev udført af danske arbejdere, der blev betalt mere end normal arbejds løn for deres indsats. Arbejdet blev udført med skovl og trillebør, selv tankgravene, der som nævnt var meget dybe, blev udført på den måde.

Dagliglivet

Selv om alt var rationeret, var det svært at skaffe tøj, fodtøj og brændsel. Og bilerne, der ikke kunne fås benzin til, var udstyret med en "kakkelovn", der blev fodret med træstykker, som under forbrænding udviklede gas, som bilen kunne køre på.

Selv om der ofte var udgangsforbud, og vi nat efter nat måtte høre på kanontorden, så holdt vi humøret oppe. Det kunne godt være forbundet med en form for spænding, om vi nu kunne skaffe de ting, der var fornødne for at opretholde livet.

Når man i dag, hvor vi kan få næsten alt, hvad vi ønsker, hvor vi har fjernsyn, computere, internet osv., ja da kan det selvfølgelig være uforståeligt, at vi overlevede det.

Men da vi jo heldigvis aldrig fik krigen helt ind på livet, tror, jeg ikke, at vi har taget skade af at opleve denne tid.

Der skulle for øvrigt gå mange år efter krigen, før tingene fungerede normalt igen. Jeg tror,

5. Maj 1945

at vi var helt hen i begyndelsen af 50-erne, før de sidste rationeringer blev ophævet. Jeg husker hvor stor en begivenhed det var, da vi igen kunne købe appelsiner og bananer for ikke at snakke om hvor stor en nydelse det var, at den rigtige kaffe afløste rugkernerne, som var brugt som kaffeerstatning.

Befrielsen

Hver aften ved 20-tiden sad vi omkring radioen for at høre radioudsendelse fra England, som sendte de nyheder, som tyskerne ikke tillod den danske radio at sende. Det var dog ofte umuligt at høre, hvad der blev sagt, da tyskerne ofte forstyrrede udsendelserne med mange skrattende lyde for at forhindre aflytningen.

I disse udsendelser fra England indgik ofte en hel del hilsener til forskellige personer. Det var kodemeddelelser til danske sabotører om f.eks. nedkastning af våben fra engelske flyvere. Våben, der skulle bruges af danske frihedskæmpere i kampen mod tyskerne.

Den 4. maj 1945 sad vi også omkring radioen, der som sædvanlig startede med at bringe hilsener. Men pludselig blev udsendelsen afbrudt, og speakeren meddelte, at tyskerne havde kapituleret i Nordtyskland og Danmark. Vi blev ellevilde af glæde, og jeg husker, at noget af det første vi gjorde, var at rive mørkningsgardinerne ned og tænde stearinlys i vinduerne.

Vi gik ud på vejen for at se reaktionerne på freden rundt om på gårdene og husene i Gjesing. Alle var glade over, at det åg, der havde ligget på os i 5 år nu var væk. Et skår i glæden var, at en af mine kammerater blev dræbt af en tysk soldat.

Min kammerat havde siddet og hørt radioudsendelsen om tyskernes kapitulation. Og han blev lige som vi andre ellevild og løb straks ud på vejen og i kådhed sparkede han noget jord ned i

*Æresport rejst på Stormgade
(Ved nuværende afkørsel til Bilka)
Til ære for engelske soldater.
Den blev dog væltet af tyske
Soldater, inden englænderne
nåede frem*

hovedet på nogle tysker soldater, der lå forskansede i vejkanten.

(Tyskerne lå rundt omkring i grøfter og løbegrave med skarpladte geværer, da Esbjerg-området var erklæret i undtagelsestilstand, fordi tyskerne frygtede engelsk invasion på Vestkysten.)

Soldaten, der fik jord i hovedet, vidste ikke, at tyskerne havde kapituleret, så derfor sprang han op og skød mod min kammerat, som desværre døde på vej til hospitalet.

I dagene efter 5. maj så vi de tyske soldater forlade deres stillinger rundt omkring. De måtte nu gå på deres ben til Tyskland, og i lange kolonner kom de marcherende, udmattede og slukørede, men formentlig glade for, at de havde reddet livet.

I grøfter og vejkanter kunne vi finde geværer, stålhjelme, gasmasker osv, udstyr, som de ikke gad slæbe på. - Og hvad skulle de forøvrigt bruge det til?

Min bror og jeg samlede et større depot af disse krigs-genstande, som vi havde liggende derhjemme, indtil der blev givet strenge ordrer om at aflevere det til det danske militær.

Gjesingboerne havde rejst en vældig flot æresport på Vardevej til modtagelse af de engelske soldater, der skulle komme til byen et par dage efter befrielsen. En flok soldater, der var på vej til Tyskland væltede den imidlertid, inden englænderne kom

frem, og de tvang de nærmeste beboere til at fjerne resterne af æresporten.

Besættelsen var forbi, og alle glædede sig til at alting igen kunne komme i normal gænge. Men der skulle gå mange år, før det var tilfældet.